D.F.VAN BRAAN MORRIS.

HETLANDSCHAP LOEHOE.-

XXI:-

236.

390.600

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

XXI =
276

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

ISBN 10 9251060
2121416

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

HET LANDSCHAP LOEHOE.

GETRONKEN UIT HET RAPPORT VAN DEN GOUVERNEUR VAN CELEBES, DEN HEER

L. F. VAN BRAAM MORRIS

I. HET LAND.

Het landschap Loehoe, ook genaamd Loewee of Loe, grenst ten zuiden: aan de onder Boni sorteerende Pitoempanoewa-landen, aan Wadjo, en aan Poleang, zijnde het op den vasten wal van Celebes gelegen gebied van Boeloe;

ten westen: aan Wadjo, Adjatappareng, Mosenrempoeloe en aan de Mandarsche staten;

ten noorden: aan Palos (Kadi), en aan de tot het gebied der residentie Menado behoorende landstreken Posso en Todjo;

en ten oosten: aan het tot het gebied der residentie Ternate behoorende landschap Toboengkoe, aan Laiwoei of Kandari en aan Poleang.

Wijders wordt het langs de zuidkust door de golf van Boni bespoeld.

Zuidelijk eindigt het gemen van Loehoe, op het Z. W. schiereiland bij de rivier Bariko, die de grens vormt met de Pitoempanoewa-landen en met Wadjo, en op het Z. O. schiereiland bij den hoek van Towari (op de kaart Takariow Tokari), waar de rivier van dien naam de grens daarstelt met Poleang.

In het noorden, oosten en westen zijn als gemeen aangenomen de respectieve waterscheidingen, zoodat alle Toradja-landen gelegen tusschen de kust van Loehoe en die waterscheidingen, begrepen zijn onder het gebied van Loehoe

De Loehoereezen gaan nog verder en beweren zelfs dat hun gebied zich noordelijk uitstrekt tot het meer van Posso, door hen eenvoudig Ranoe genoemd, naar het woord „ranoe", dat in het Toradja'sch „meer" beteekent.

Zij gronden hun beweren op de omstandigheid, dat ook de Toradja's uit die streken gewoon zijn hulde te komen bewijzen bij de optreding van een nieuwen vorst van Loehoe.

Met de kaart van het eiland Celebes door STEMFOORT en TEN SIETHOFF in de hand, en de hierboven omschreven grenzen als maatstaf aannemende, bestaat het gebied van Loehoe eene oppervlakte van 562.5 vierkante geographische mijlen, met een kustlijn van 70 geographische mijlen.

De tot Loehoe behoorende eilanden beslaan eene oppervlakte van ± 2 □ geographische mijlen.

Loehoe is verdeeld in de landschappen:

Mengkoka of Bingkoka, Lelewaoe, Oessoe, Wotoe, Baeboenta, Ponrang, Rongkong, Seko, Boewa, Olang, Masambe, Walenrang, Larompong, Soeling, Tjimpoe en Bariko.

De hoofdplaats Palopo met omstreken, onder de algemeene benaming van Warä, maakt eveneens een afzonderlijk deel uit.

Van de hierboven bedoelde landschappen die zich vazallen (*lili*) van Loehoe noemen liggen Mengkoka en Lelewaoe aan de oostkust van de baai van Boni; Oessoe aan de noordoostkust; Wotoe en Baeboenta aan de noordkust; Rongkong, Seko, Masambe en Walenrang binnenslands in het noordwestelijk gedeelte; en Boewa, Ponrang, Olang, Larompong, Soeling en Tjimpoe langs de westkust.

Verder behooren tot Loehoe bijna alle Toradja-stammen of staten van Midden-Celebes, waarvan de voornaamste zijn:

Padjoengallo,, Oeraso of Toraso, Karre, Pantilang, Ranteboewa, Maliang, Lembang en Batoe-aloe, allen gelegen ten zuidwesten van Palopo; — Marendeng, Tampo, Sangalla, Palippoe, Lewatoe, Makale en Lada, allen gelegen ten westen van Palopo; — en Boentoe, Nangalla, Batang, Pamboelang, allen gelegen in centraal-Celebes.

De hoofdplaats Palopo bestaat uit de kampongs:

Tapponge, Mangarabombang, Pandjalaë, Tjämpaë, Boneë, Paroempange, Amasangäng, Soeratänga, Bolasadaë, Batoepasi, Padjalesang, Boentoeroe, Tempotikka, Waroeë, Songka, Penggoli, Sabamparoe, Laminda, Kampongberoe, Balandaï, Ladiadia en Rompoewang.

Zij is gelegen aan het noordwestelijkste uiteinde van de baai van Boni, zuidelijk van de tot in zee uitloopende uitloopers van de bergtoppen Malambe en Andoli, in het moeras gevormd door den mondingen der Palopo- en Pitjempoeterivieren.

De hoofdkampongs van Mengkoka zijn: Kolako, Tohowa en Passoeloï;

terwijl de voornaamste plaatsen langs de kust zijn:

van Palopo zuidwaarts: Songka, Ponrang, Balambang, Olang, Djenemaedjae, Tjimpoe, Larompong, Soeling en Bariko; —

van Palopo oostwaarts: Tamalaba, Baramamase, Walenrang, Battang, Marobo, Lamasing, Labonro-bonro, Taratti, Binanga tänga, Possare, Bongko, Mantalinga, Pangebakkang, Pao, Sammä, Biro, Tokeë, Balibola, Tapponge, Tjappasalo, Lapoenti, Batatongka, Tamoekoe, Lasetangsetange, Patila, Poreang, Laoewe, Laboraoe, Laëlamba, Balobalo, Wotoe, Tarebe, Boeboe, Langkara, Tjarekang en Oessoe.

De namen der onderdeelen van de verschillende landschappen, waarvan sommige reeds tot de Toradja-stammen behooren, zijn niet bekend.

De eilanden die tot Loehoe behooren, zijn:

Palopo, ook wel eenvoudig Liboekäng (eiland) genoemd, gelegen in de baai van Palopo in de nabijheid van de hoofdplaats van dien naam; Boeloepolo; Groot en klein Satiri, gelegen ten zuiden van Oessoe; Laboeroko en Tjampea, gelegen ten noorden van Mengkoka in de nabijheid van de baai van Pao; en Padamarang, Groot en Klein Lambasina, Lemo, Masading, Ampara, en Masokkorange, allen gelegen in de baai van Mengkoka, tegenover de hoofdkampongs.

Lochoe is een bij uitnemendheid bergachtig land.

Ten zuiden en westen verheft zich het Latimodjong of Latibodjong gebergte, waarvan de voornaamste toppen een hoogte bereiken van ongeveer 10.000 Rijnl. voeten; ten noorden het centraal gebergte van Celebes, waarvan enkele toppen nog hooger zijn dan die van den Latimodjong; ten noordoosten het gebergte van Oessoe Tamori en Taboengkoe, en ten oosten het gebergte van Lelewaoe, en Mengkoka.

Van deze hooge gebergten breiden zich takken naar de kust uit, waarvan de voornaamste zijn de Tiromanda, de Bottopoewang, de Torongkong en de Tampoge.

De Tiromanda en Bottopoewang loopen van het zuidwesten naar het noordoosten, en eindigen ten noorden van Palopo, waar hunne uitloopers, met name de Maramba en Andoli steil in zee afloopen.

De Torongkong komt uit het noordwesten en eindigt ten oosten van Tamalaba; een zijner uitloopers is de berg Marowanging.

De Tampoke komt uit het noorden, en bereikt bij Bata Tongko en Boraoe de kust; terwijl de Lelewaoe en Mengkoka gebergten langs de geheele oostkust van de golf Boni steil in zee afloopen.

Al deze bergen zijn met zwaar bosch begroeid en hebben een zeer woest aanzien; tot zelfs in de nabijheid van de hoofdplaats Palopo zijn in deze bergstreken noch huizen noch tuinen te bekennen.

Vlak land wordt alleen aangetroffen langs de west- en noordwestkust.

Deze vlakten strekken zich eenige kilometers landwaarts in uit en zijn aan de westkust het meest bevolkt. Zij zijn van alluviale vorming en raken bij vloed onder water. De bodem vooral in de onmiddelijke nabijheid der zee is week en voor het meerendeel moerassig. Daarentegen moeten de bergen vruchtbaar, en de grond aldaar zeer geschikt voor de koffiecultuur zijn.

De rivieren van Lochoe zijn
ten zuiden van Palopo: die van Bariko, Larompong Tji,-

mpoe, Soeling, Djenemaëdjae, Olang, Ponrang, Boewa, Songka, Palopo en Pintjempoete;

ten oosten van Palopo: die van Salo boelo, Tamalaba, Walenrang, Marowo, Lamasing, Pompengang, Laboeraboerao, Lasore, Oeppa, Oewae lawi, Mantalinga, Pao, Biro of Patimang, Tokkeë, Tapponge, Tjappa saloë, Lapoente, Walo, Djampoe, Batatongka, Tammoeko, Patila, Setang-Setange, Laoewo, Laboraoe, Saloewanna, Batoe balo, Wotoe, Boeboe, Langkara, Tjarekang, Oessoe;

ten zuiden van Oessoe: die van Lelewaoe, Pao, Kolako, Tohowa en Passocloi;

ten zuiden van Mengkoka: die van Pondo poelo, Boewa tallang en Towari, welke allen haar water in de golf van Boni ontlasten.

De twaalf eersten ontspringen uit het gebergte Latimodjong, de een en dertig daaropvolgenden uit het hoog centraal gebergte van Celebes en de acht laatsten uit het Mengkoka gebergte.

De grootste van al deze rivieren is die van Oessoe. Zij ontspringt uit het meer Matanna, gelegen noord-oostelijk van Oessoe binnenslands op de grenzen met Taboengkoe, en is met zeer groote prauwen bevaarbaar tot aan de kampong Oessoe tweë dagen roeiens de rivier opgelegen.

In 1861 bezocht wijlen de Gouverneur J. A. Bakkers deze rivier, roeide haar twee dagen met een gewapende boot opwaarts, doch vond de beide oevers nergens bewoond. Thans is zij de afvoerweg van de damar, welke uit de binnenlanden komt en naar Palopo vervoerd wordt.

Op de Oessoe volgt de rivier van Tjarekang, mede eene groote rivier, ontspringende uit het Tamori gebergte, die eveneens met groote prauwen een paar dagen landwaarts in bevaarbaar is.

Na deze twee zeer groote rivieren volgen de Langkara, Wotoe, Boraoe, Batatongka, Djampoe, Tjappasalo, Tapponge, Pao, Mantalinga, Oewae Lawië, Lasore, Walenrang, Boewo, Djenemaedjaë, en Larompong.

Al deze rivieren zijn met groote prauwen een dag opwaarts bevaarbaar, en dienen als afvoerwegen voor sago en rotan en andere boschproducten.

De Djenemaedjae (rood water), aldus genoemd naar haar rood water dat zelfs tot eenige mijlen in zee zichtbaar is, heeft steeds een sterken stroom, en wordt weinig bevaren omdat hare oevers onbewoond zijn; daarentegen worden de Larompong en de Boewa, zijnde de afvoerwegen voor de koffie uit de binnenlanden, druk door handelsprauwen bezocht.

Van de overigen worden slechts de Wotoe, de Boeraoe en de Tjappasaloe door vreemde handelsprauwen bezocht.

De overige rivieren van Loehoe zijn alleen bij hoog water bevaarbaar, niettegenstaande ook zij afvoerwegen zijn van boschproducten, komende uit de binnenlanden.

Nog moet worden aangeteekend, dat de mondingen van al dezer rivieren aan zee onbewoond, moerassig en zwaar begroeid zijn met *bangka* en *apiapi* hout (mangroven en rhizophoren) en met *nipa*, en dat bij vloed het daaromheen iggend land geheel en al onder water staat, terwijl zij bij den minsten regen in de bergen buiten hare oevers treden.

De voornaamste baaien van Loehoe zijn die van Mengkoka en Palopo, wijders die van Oessoe, Lelewaoe en Pao.

Slechts de twee eersten worden door handelschepen en vaartuigen bezocht, en leveren veilige ankerplaatsen op.

Van Mei tot en met Augustus staat in de geheele baai van Boni nog al wind, zoodat gedurende die maanden in de baai van Palopo wel wat zee kan staan; echter niet zoodanig dat de gemeenschap met den vasten wal gestremd is.

De baai van Mengkoka is tegen den westmoesson door de daarvoor liggende eilanden eenigszins beschut. Door de vele koraalreven, welke in die baai worden aangetroffen, kan men bij het binnenloopen ervan niet te voorzichtig zijn.

Toch kunnen bijna alle vaartuigen, maar vooral de inlandsche, èn voor Palopo èn voor Mengkoka, vrij dicht onder den wal ten anker komen.

De overige baaien worden hoogst zelden door handelsvaartuigen bezocht.

Op Celebes is regel dat de oostmoesson in April en de westmoesson in November aanvangt, en dat gewoonlijk de kenteringsmaanden zijn Maart en October.

De bergketens, welke het zuidwestelijk schiereiland van Celebes van zuid naar noord doorsnijden, oefenen echter op deze saizoenen invloed uit, ten gevolge waarvan de regens langs de oostkust van zuid-west-Celebes en in de geheele golf van Boni, eenige maanden later invallen.

Zoo beginnen in de landen om die golf de regens in Mei en Juni, en eindigen in October, wanneer het aan de westkust volle oostmoesson is. Derhalve hebben de moessonsveranderingen in de baai van Boni meer overeenkomst met die in de Molukken.

In de maanden Mei tot en met Augustus staan in de baai van Boni de oostenwinden stevig door, en die maanden zijn in den regel de ongezondste.

Langs de geheele westkust van Boni, heeft men namelijk eene aaneenschakeling van koraalbanken met modder.

Zoodra deze banken bij eb bloot liggen, verspreiden zij, reeds bij de minste zonnehitte, een zeer onaangenamen reuk.

Deze bedorven lucht nu wordt door de oostenwinden landwaarts opgedreven, en veroorzaken dan kwaadaardige koortsen, die bij vreemdelingen somwijlen van dien aard zijn, dat deze jaren na dien nog de nadeelige gevolgen daarvan ondervinden.

Gedurende de Bonische expeditie in 1859 waren het hoofdzakelijk de Badjowasche koortsen, die de gelederen onzer troepen erg dunden.

En toch schijnt de gezondheidstoestand te Palopo niet ongunstig te zijn; vermoedelijk om de navolgende redenen.

Niettegenstaande die hoofdplaats in een modderpoel gelegen is, en zindelijkheid bij de bevolking eene onbekende zaak is, regent het aldaar bijna iederen dag, meermalen voorafgegaan door zware onweders.

Deze luchtverschijnselen, een gevolg van de onmiddellijke nabijheid der hooge bergen, schijnen den atmospheer te zuiveren, en gunstig te werken op de schadelijke invloeden, welke de miasmata onherroepelijk zouden moeten veroorzaken. Trouwens de bewoners van Palopo beweren dan ook dat wanneer het ten hunnent gedurende zeven dagen niet geregend of geonweerd heeft, zij dan veelvuldig door koortsen en diarrhée geplaagd worden.

Niettegenstaande Lochoe rijk aan bouwgronden is, wordt de landbouw in dat land toch niet bijzonder ter harte genomen, vooral niet door de kustbewoners.

Bijna alle kuststreken zijn uitmuntend geschikt voor de padicultuur, en toch worden alleen in de nabijheid van Bariko, Soeling, Larompong en Tjimpoe padivelden aangetroffen, terwijl langs die kust slechts hier en daar uitgestrekte djagongtuinen te vinden zijn.

De oorzaak van deze verwaarloozing van den aanplant van padi en djagong, is gelegen in de omstandigheid dat het land overal overrijk aan sago is, zoodat de bevolking geen de minste moeite behoeft te doen ter bekoming harer allereerste levensbehoeften.

Rijst wordt dan ook alleen door de zeer voornamen als gewoon voedingsmiddel gebezigd; de minderen zien die niet dan bij feestelijke gelegenheden of bij offeranden.

Ook aan de verbouwing van tweede gewassen, zooals aard- en peulvruchten, wordt door den eigenlijken Lochoerees evenmin eenige zorg besteed; en bestonden er in Lochoe geene Toradja's, dan zou landbouw aldaar wellicht eene geheel onbekende zaak zijn.

Deze Toradja's verbouwen ten minste niet alleen rijst, djagong en allerlei tweede gewassen, maar ook koffie en tabak. En vooral de aanplant van de koffie schijnt in de Toradja-streken van jaar tot jaar toe te nemen, althans afgaande op de toenemende hoeveelheid koffie die van uit Lochoe geëxporteerd wordt.

De cultuur van koffie is echter nog in haar wording. Zorg

voor de tuinen of voor een regelmatigen aanplant wordt niet besteed; zoodra de padi of djagong geoogst is, worden de tuinen met kleine boompjes beplant, en voor het overige wordt de zorg aan de natuur overgelaten.

Daar echter de koffie in het Lochoesche rijp aan den boom vrucht voor vrucht geplukt en uit de roode schil geperst wordt, is zij van goede kwaliteit, en zeer zeker zou zij prima kwaliteit halen, indien de Toradja's niet van de vreemde opkoopers hadden afgezien, om de koffie, alvorens die ter markt te brengen, nat te maken ten einde haar gewicht te verhoogen.

Tabak wordt alleen aangeplant voor eigen consumptie, suikerriet voor versnapering.

De veeteelt is van weinig beteekenis. Hier en daar worden wel eenige kudden karbouwen aangetroffen, doch niet in die hoeveelheid als elders op Celebes.

Paarden zijn in de kuststreken schaarsch en die er zijn, munten uit door lompheid, groote hoeven en trage bewegingen.

De kustbewoners beweren, dat de Toradja's in het bezit zijn van vele karbouwen en paarden, dat hunne karbouwen tot de grootste en sterkste soorten behooren, en dat hunne paarden, waarvan zij zelve weinig gebruik maken, hoewel klein, toch taaie bergpaarden en daarom als pikolpaarden zeer gewild zijn.

Verder moeten de Toradja's zich nogal toeleggen op het fokken van varkens, waarvan het vleesch door hen geprefereerd wordt boven dat van karbouwen.

Rundvee wordt in geheel Lochoe niet aangetroffen; schapen en geiten slechts hier en daar.

De bosschen zijn echter overvloedig rijk aan wild gedierte, zooals herten, varkens, karbouwen en *anoewang*'s, bij de Toradja's bekend onder den naam van *tolzata* (antilopen), welke door hen gevangen worden door middel van strikken of met de lans.

Het jagen te paard geschiedt alleen hier en daar langs de kust op vlakke terreinen, en dan nog bij hooge uitzonderingen. Slechts de bewoners van de hoofdplaats Palopo van het

daarvoor gelegen eiland van dien naam, van de kustbewoners langs de Westkust van de golf van Boni en van de hoofdkampongs van Mengkoka houden zich met de vischvangst, voor eigen behoeften, bezig.

Zij oefenen die uit door middel van netten, welke met kleine vlerkprauwen in zee uitgebracht worden; doch het liefst blijven zij onder het onmiddelijk bereik van den wal, voorheen uit vrees voor zeeroovers, thans omdat zij beducht zijn door weêr en wind naar andere streken te vervallen.

Groote vischsoorten worden door hen zelden gevangen, meestal kleine, eenige overeenkomst met de haring en sardijn hebbende (*siboela* en *timbang*); het moet dan ook gezegd worden dat zij in den regel met een geringe vangst tevreden zijn.

Het vischsoort door middel van sero's geschiedt alleen langs de kust van Palopo en aan de Mengkoka'sche kampongs.

In de omstreken van Mengkoka, vooral op vele koraalbanken om de eilanden voor die plaats gelegen, wordt wijders door de aldaar gevestigde Badjoreezen veel tripang en schildpad gevangen.

Gedurende de laatste jaren werden vandaar ook parel en andere schelpen ter markt gebracht, doch de vangst dezer weekdieren is nog van zeer weinig beteekenis.

De nijverheid bestaat bij de eigenlijke Loehoesche bevolking enkel in het weven van grove sarongs, het goud- en zilversmeden, het vervaardigen van vischnetten en het kloppen van sago.

De overige takken van nijverheid, zooals het inzamelen van boschproducten, het vlechten van fijne en grove rotan manden; van *toedang*'s of *saraoeng*'s (zonnehoeden) van bamboe; van andere fijne voorwerpen van rotan en bamboe, zooals tabak en sirih-doozen, en een groote verscheidenheid van mutsen; van fijne tikars of ligmatten; van fijne elegant gekleurde mandjes en doozen; van kofficzakken; het vervaardigen van grove rotan matten; van *kapé*'s of inlandsche handkoffers uit de bladnerven van den sagoboom; het

graven van ijzer en goud; het smeden van krissen, *badi*'s, *kalewang*'s en lansen; het vervaardigen van *sampang*'s en andere kleinere vaartuigen; het kloppen van sago en van *oedjang Kaili* (Kailisch papier) uit de bast van den *iwo*-boom, welk papier tot kleeding dient; het bereiden van het *ipo* vergift voor de blaasroeren; het drogen van huiden enz. zijn allen in handen van de Toradja's.

Vooral in het vlechten van manden en matten en in het smeden van ijzer munten deze laatsten zeer uit, en wanneer men hunne gebrekkige werktuigen in aanmerking neemt, dan is het te bewonderen, hoe zij in staat zijn om zulk fijn vlecht- en smeedwerk te leveren.

De fijnste manden en matten worden door hen gevlochten van de *anämme*, een glanzend oranje- of goudgeelachtige parasietplant (graminea) dat ter lengte van een halven meter, als gras in de boomen van de zwaarste bosschen groeit.

Hunne *kalewang*'s, krissen, *badi*'s en lansen hebben eene buitengewone vermaardheid, en zijn vanwege hunne deugdelijkheid, maar vooral door hunne schoone damasceering (*pamor*) in geheel Nederlandsch-Indië zeer gewild, vooral die afkomstig van Torongkong en Wotoe.

Het ijzer meer bekend onder den naam van *pamoro*, wordt door hen gevonden in de bergen van Torongkong en Oesoe, terwijl goud aanwezig moet zijn te Soesoe, gelegen in de bergen ten westen van Tjimpoe, te Latoeppa bij den oorsprong der Palopo rivier, en te Dampang en Toreoe in de verre Toradja streken, noordwestelijk van Palopo.

Van het goudwasschen of graven wordt echter niet zeer veel werk gemaakt.

Al de hierboven bedoelde artrkelen van nijverheid worden door de Toradja's aan de kustbewoners verruild tegen zout, ruw katoen, katoenen stoffen, en aarde- en koperwerk.

Het geheele land van Lochoe is als het ware overdekt met zware bosschen, die zich bijv. langs de noord- en oostkust van de golf van Boni, zelfs tot aan zee uitstrekken.

Al deze bosschen zijn overdadig rijk aan allerlei boschpro-

ducten zooals sago, rotan, honig, was, damar, goed timmerhout in allerhande soorten, *nipa*, *roembia* (bladeren van den sagoboom voor dakbedekking), *nibong* (Cariola Rumphiana Mart) voor dak- en vloerlatten, bamboe, *soga* (Caesalpinia ferrugina Desu) op Java gebezigd om te batikken, *bingkoeroe* (een geele verwstof), *anämmi* (graminea) en *kaleleng* (lianen om te binden), waarvan de inzameling voor de bevolking inderdaad een onuitputtelijke bron van welvaart zoude zijn, indien zulks geregeld geschiedde, en die bevolking, in het bijzonder de kustbewoners, door hare indolentie niet meer dan eens geneigd was om slechts dan te arbeiden wanneer de nood aan den man is. En toch worden ten gevolge van den rijkdom der bosschen, zonder dat de bevolking er hard voor behoeft te werken, nog belangrijke hoeveelheden der hierboven bedoelde producten aan vreemde opkoopers verkocht.

Zoo zijn onder anderen alle *sampang*'s, welke in geheel Wadjo en in de Noordelijke streken van Boni op de rivieren en in de meren gebruikt worden, van Lochoe afkomstig, waarvan enkelen van 40 tot 50 pikols kunnen laden, doch alleen ook op deze wijze wordt partij getrokken van den rijken voorraad timmerhout in de bosschen aanwezig.

Bij een goed geregeld bestuur zou een zoo door de natuur bevoorrecht land zeer zeker een der welvarendste landschappen van dit gewest zijn.

De handel in Lochoe is nog al van eenig belang. Zulks is niet toe te schrijven aan de energie van de inheemsche bevolking, want de handel berust geheel en al in handen van Arabieren, Chineezen, Boegineezen en Makasaren, die zich daar tijdelijk zijn komen vestigen, maar uitsluitend aan den buitengewonen rijkdom van boschproducten, en toenemende productie van koffie.

Ieder jaar komen geregeld ter hoofdplaats Palopo eenige schepen van Singapore, Pontianak, Wadjo en de monding der Tjinrana rivier, een enkele keer ook van Makasar aan, om producten af te halen.

Het aantal dezer schepen steeg in 1886 tot twaalf, waaronder twee groote driemasters, in de overige jaren tot zeven of acht.

Gewoonlijk komen zij in Maart en April, vertoeven daar tot Juli en Augustus, en vertrekken alsdan met eene volle lading sago, rotan, koffie, was, huiden, soga en nibonghout naar Singapore.

De handel met Makasar, Balangnipa en Boni geschiedt uitsluitend door middel van prauwen, en vooral met Mengkoka is die handel vrij levendig. Behalve Palopo en Mengkoka bezoeken deze prauwen ook nog Soeling, Tjimpoe, Larompong, Boewa, Bata-tongka, Wotoe en Boraoe. De handel van uit Palopo met alle oostelijker gelegen plaatsen geschiedt door middel van kleine prauwen, waarmede sago, rotan, damar en was naar de hoofdplaats afgevoerd worden.

De voornaamste artikelen van invoer zijn: zout, rijst, gedroogde visch, opium, geweren, kruit en lood, — zoo deze drie artikelen namelijk kunnen worden ingesmokkeld, — bijlen en kapmessen, Europeesche garens en lijnwaden, ruw katoen, zijden en katoenen stoffen, inzonderheid balatjoeng (ongebleekt katoen), aarden en steenen potten, pannen en schotels, koperwerk en kramerijen; — die van uitvoer, naar Singapore: sago, rotan, koffie, was, huiden, soga, bingkoeroe en nibonghout; naar Makasar en de kustplaatsen: koffie, damar, rotan, sago, was, tripang, schildpad, schelpen, huiden, nibong, timmerhout, gemaakte sampang's [1]), bingkoeroe, kaleleng, roembia bladeren, anämmi, anämmi tikars, mandjes en doozen, wapens, vooral kalewang's en badi's en verder eene groote verscheidenheid boschproducten, alleen geschikt voor de inlandsche markt en te veel om op te noemen.

Een geregelde omzet van handelsartikelen bestaat echter niet; alle producten worden door ruiling verkregen, en alleen

(1) Deze zijn van tweeërlei soort: de smalle langwerpige met ronden bodem afkomstig van Palopo, zijn uitsluitend bestemd voor de Tjinrana rivier en Wadjo, de korte breede met scherp toeloopenden bodem (*soppe*), afkomstig van Mengkoka, voor Balangnipa, Makasar en de eilanden.

de koffie wordt nu en dan bij het gewicht en tegen gereed geld opgekocht.

Het in voorraad opstapelen of verzamelen van boschproducten is bij de inheemsche bevolking eene ongekende zaak; daarmede wordt gewacht tot dat de schepen of prauwen gearriveerd zijn, zoodat de handelaren tegen wil en dank genoodzaakt zijn om zoolang te wachten totdat hunne lading vol is. Ware dat wel het geval, de handel zou nog levendiger zijn.

De uitvoer van sago wordt geraamd op ± 15.000 pikols, die van rotan op ± 10.000 en die van koffie op ± 6000 pikols 's jaars; die van was, tripang, huiden en andere artikelen is zelfs bij benadering met bekend.

De voornaamste handelsplaatsen zijn Palopo, Soeling, Larompong, Boewa, Batatongka, Wotoe, Boraoe en de drie hoofdkampongs van Mengkoka, allen gelegen in de nabijheid der kust en bij de mondingen der rivieren.

Die in de binnenlanden zijn Ranteboewa en Baramamate, beiden gelegen op een dag reizens afstand van Palopo, de eerste westelijk en de tweede noordelijk van genoemde plaats, waar om de vijf dagen pasar gehouden wordt, en waar de Toradja's hunne koffie ter markt brengen, en zich van zout, gedroogde visch, lijnwaden, ijzer- en koperwerk voorzien. Verder bestaat over land nog eenige handel met Sidenreng en Doeri, doch die is van geringe beteekenis.

De Loehoereezen zelve zijn geen zeevarend volk; groote prauwen bezitten zij niet. Hunne grootste vaartuigen zijn de *djaramba*'s (vlerkprauwen), ter grootte van een à twee kojangs, waarmede zij de kusten, gedeeltelijk zeilende en gedeeltelijk boomende, bevaren. Met deze prauwen komen zij tot aan de monding der Tjinrana-rivier, doch midden in zee wagen zij zich nooit.

Als koperen pasmunt bezigen de Loehoereezen de Chineesche pitis, tot dat einde van Singapore aangevoerd. Dit kopergeld is op Celebes nergens anders gewild, doch daar de handel

door ruiling plaats vindt, hebben de handelaren daarmede gewoonlijk geene moeielijkheden.

Ten slotte wordt aangeteekend, dat alle in- en uitgevoerde artikelen aan rechten onderworpen zijn. Een vast tarief bestaat daaromtrent niet; gewoonlijk wordt de lading van ieder vaartuig geschat en worden de te betalen rechten daarnaar geregeld. Alleen de opium is verpacht; overigens mag een ieder vrij koopen en verkoopen.

II BEVOLKING.

De bevolking van Loehoe bestaat uit Loehoereezen en Toradja's.

De eersten zijn Boegineezen (To woegi of To oegi) en de laatsten bergbewoners, waarvan enkele stammen nog zeer onbeschaafd zijn.

De Boegineezen, allen Mohamedanen, zijn gevestigd ter hoofdplaats Palopo, langs de geheele westkust van de golf van Boni, en in de drie hoofdkampongs van Mengkoka. Ook trett men hier en daar Boegineezen aan in de strandkampongs langs de noordkust van genoemde golf.

De Toradja's, meest allen heidenen, bewonen de binnenlanden, voornamelijk de bergstreken.

Volgens JUNGHUHN behooren de Boegineezen tot het Bataksche ras, volgens DE HOLLANDER tot het Maleische; in beide gevallen echter tot de beschaafdste.

Ik voor mij vermeen, dat zij van denzelfden stam zijn als de Toradja's, dus van de Bataksche. Dit leid ik af uit de omstandigheid, dat de taal der Boegineezen en ook die der Makasaren zeer veel overeenkomst heeft met die der Toradja's. Bij vergelijking dezer drie talen met elkaar, komt men althans tot die conclusie.

De Boegineez van Loehoe is echter geheel en al verbasterd. Luiheid, overmatig gebruik van opium, veelwijverij, en vermenging met den Toradja, zijn daarvan de hoofdoorzaken. Te indolent om iets uit te voeren, om met werken den

kost te verdienen, leven de voornamen terende op ouden roem, alleen van roof en diefstal, terwijl de minderen zich te gemakkelijk van hunne eerste levensbehoeften, door den rijkdom aan sago, kunnen voorzien, dan dat zij zich aan landbouw zouden willen wijden; het onvermijdelijk gevolg hiervan is dat het ras achteruitgaat, en hoe langer hoe dieper zinkt.

Eene gunstige uitzondering hierop maakt echter de Boegineesche bevolking van Mengkoka; trouwens deze zijn vreemdelingen afkomstig van Wadjo, Boni en de Ooster Districten, die door handel en zeevaart zich een eerlijk en winstgevend bestaan verschaffen.

De Toradja's behooren naar mijne meening zeer zeker tot den Bataksehen stam, evenals de Dajaks van Borneo.

Hunne levenswijze, gewoonte en gebruiken, vooral ten opzichte van het koppensnellen, komen althans zeer veel met elkaâr overeen; maar bovendien worden hunne priesters *baliang*'s en hunne geesten *Sangiang*'s genoemd, evenals die der Dajaks, en gelooven ook zij, dat zij uit zee zijn komen aandrijven, en wel in die tijden, toen alles nog onder water stond, behalve de toppen hunner hooge bergen. Omstandigheden, die voor een leek afdoende zijn, om te durven veronderstellen dat de Toradja's en Dajaks van dezelfde origine zijn.

Doch van welke afkomst zij ook mogen zijn, dit is zeker, dat zij van landbouw leven, dat zij niet zoo wreed zijn als van hen wel beweerd wordt, en dat de gebreken, die hen thans aankleven, door hen van de vreemdelingen overgenomen zijn.

De benaming Toradja is hun door de kustbewoners van Celebes gegeven om de navolgende redenen.

Toradja is samengesteld uit de woorden *to* of *taoe* (mensch), *ri* (daar) en *adja* (landzijde of binnenland.) *To* is eene verkorting van *taoe*, en *radja* van *riadja*, zoodat dus Toradja zeggen wil „menschen uit het binnenland" of „bewoners van het binnenland" en, daar nu de binnenlanden van

Celebes bergachtig zijn, „bergbewoners". Overal op Celebes, waar ook, wanneer men naar het land der Toradja's vraagt, worden de centraalbergen van Midden-Celebes als hunne woonplaatsen aangewezen, onverschillig of men zich op de noord-, zuid-, oost- of westkust bevindt; van daar dus dat zij overal Toradja's zijn.

Tot de ruwste en onbeschaafdste der Toradja's behooren de bergbewoners van Mengkoka. Deze zijn de eenigen nog die geregelde sneltochten organiseeren, tot welk einde zij naar de kust afdalen, en die kust met kleine vlerksampang's in groepen van 20 tot 30 man afvaren, om onschuldige strandbewoners, visschers of handelaren te overvallen en te vermoorden.

Van de overige Toradja's wordt beweerd, dat zij dan alleen koppensnellen, wanneer bijzondere omstandigheden hun zulks voorschrijven, in welk geval zij dan alleen diegenen snellen, met wie zij in vijandschap leven of tegen wie zij oude veeten hebben.

Het volk is verdeeld in drie klassen: *a.* adel, *b.* middelstand, en *c.* slaven en pandelingen.

Tot den adelstand behooren de vorst en al de leden van zijn gezin, de rijksgrooten, de voorname en mindere prinsen en de voornaamste hoofden van het land. Tot den middelstand de mindere hoofden, de kamponghoofden, de priesters, de gegoeden en de vrije kampongbewoners, en tot den slavenstand, allen die geene vrije kampongbewoners zijn.

Lochoe is evenals Mandar het land der slavernij bij uitnemendheid. De onmiddelijke nabijheid der Toradja-landen en de indolentie van den Lochoerees zelven is daarvan oorzaak.

De Lochoerees is een hartstochtelijke dobbelaar en opiumschuiver; doch daar hij niets bezit, moet hij om aan zijne lusten te kunnen voldoen, òf gaan stelen òf zich verpanden of verkoopen.

Wordt hij bij het stelen betrapt en niet afgemaakt, of later als de dief herkend, of eenvoudig van diefstal beschuldigd,

dan moet hij het dubbele, zoo niet meer, van de waarde van het ontvreemde vergoeden, en daar hij daartoe gewoonlijk niet in staat is, wordt hij eenvoudig slaaf gemaakt en aan den meestbiedende verkocht. Dit lot ondergaat hij zeer gewillig en er wordt geen poging door hem gedaan om te ontvluchten, want zoo zulks geschiedde, zou hij een kind des doods zijn.

Verpandt hij zich zelven om aan zijn speelzucht bot te vieren, of om te kunnen schuiven, dan wordt hem geld tegen 100% ter speelplaats zelve of in de opiumkit geleend. Verliest hij bij 't spelen, wat in den regel het geval is, dan wordt hij aan een ander overgedaan, en deze beschouwt hem dan terstond als zijn rechtmatigen slaaf.

Hij gaat dan op die wijze van den een op den ander over, steeds met verhooging van den koopprijs, totdat hij in een prauw te recht komt en verder over zee ontvoerd wordt. Begaat de Loehoerees een misdaad, of wordt hij van 't een of ander verdacht, dan is zijn lot „slaaf worden". Hij wordt dan eenvoudig in de kampong rondgeleid, en aan dengene als slaaf afgestaan, die genegen mocht zijn de boete voor te schieten, tot de betaltng waarvan hij zoogenaamd veroordeeld was.

Is iemand aan een ander geld schuldig, en kan hij die schuld op de eerste aanmaning niet voldoen, dan wordt eenvoudig zijn kind of een ander lid van zijn gezin opgevat en als slaaf verkocht; zonder dat het bestuur zich verder om die zaak bemoeit, al komt de vader of de moeder zich dagen achtereen over die willekeurige bejegening beklagen. En wanneer hij niet spoedig het ontvoerde lid van zijn gezin vrijkoopt, in welk geval hij dan het twee- of drievoudige van het bedrag zijner aanvankelijke schuld moet betalen, dan is dat kind of wie ook verdwenen en het land uitgebracht.

Men zegt dat ook de Toradja een hartstochtelijke dobbelaar is, en dat hij om aan zijn dobbelzucht te kunnen voldoen, zich zelven, vrouw en kinderen op het spel zet.

De Boeginees, die hem dat dobbelen en andere slecht

gewoonten geleerd heeft, animeert hem gewoonlijk om te dobbelen, ja schiet hem daartoe zelfs welwillend de benoodigde gelden voor.

Op een gegeven oogenblik staakt de geldschieter echter zijne voorschotten, eischt op staanden voet betaling, en daar de Toradja geen geld heeft, en hem ook geen tijd gegund wordt om het geleende door de levering van koffie of boschproducten aan te zuiveren; wordt hij eenvoudig gebonden en als slaaf ter markt gebracht.

En op die wijze is menig Toradja, meer dan eens voor de luttele som van 4 of 6 gulden slaaf geworden, en over zee naar verre plaatsen vervoerd.

Maar nog eene andere omstandigheid werkt in Lochoe de slavernij in de hand.

De vorsten en prinsen, groote nietsdoeners en leegloopers, maar toch geweldige dobbelaars en opiumschuivers, moeten toch ook leven en staatsie voeren, al bezitten ze niets.

Niets is nu voor hen gemakkelijker dan met een bende de onschuldige Toradja's in hunne geisoleerde tuinhuisjes te overvallen, te knevelen, en naar de strandplaatsen te vervoeren om ze daar als slaven aan de prauwvoerders te verkoopen.

Bovendien heeft de werkelijke Boegineesche eene innige verachting voor den Toradja, eensdeels omdat deze heiden is, en anderdeels omdat hij als het ware als een wild dier in de bosschen leeft en woont.

Het is dus voor den Boegineesch werkelijk een behagen, en een genot, wanneer hij een Toradja kan strikken, „want de Toradja" — zegt hij, — „is tot niets anders geschikt dan om opgevat en als slaaf verkocht te worden; van die voorbeschikking is hij zelf zoo doordrongen dat hij uit zich zelf een stuk touw (n. l. het touw ter lengte van 2 à 3 vadem, dat hij bij wijze van hoofddoek om zijn hoofd slaat) medebrengt om ons het opvatten en vastbinden gemakkelijk te maken".

En deze rooverijen geschiedden vroeger veelvuldig, toen van uit Palopo, met de daar jaarlijks komende schepen,

nog slaven naar Pontianak en zelfs naar Singapore, uitgevoerd werden, welke slavenhandel thans door de strenge maatregelen welke te dien opzichte door de Regeering genomen zijn, gelukkig heeft opgehouden te bestaan.

Thans worden alleen nog met kleine praauwen of over land slaven naar de Boegineesche landen vervoerd, werwaarts zij helaas! nog steeds een gereeden weg vinden.

De in Lochoe gebruikelijke titels zijn: voor den vorst *Padjoeng* of *Datoe*; voor de leden van den rijksraad *Opoe* of *Tomaradja*; voor de voornaame prinsen *Datoe*, *Aroe*, *Opoe*, *Madika*, *Mentjara*, en *Mengkola*; voor de mindere hoofden *Anronggoeroe*, *Matowa*, *Sariang* en *Soero*; voor de priesters *Kali*, *Imang*, *Kate*, *Bidala*, *Dodja* en *Goeroe*, en voor de Toradjasche hoofden *Madika* en *Tomakaka*.

De vorst mag eerst den titel van *Padjoeng* voeren, wanneer hij wettig gehuwd en behoorlijk gekroond is (*rilanti*), anders is hij slechts *Datoe*.

De vier voornaamste leden van den Hadat, te weten: *Opoe Patoeroe*, *Opoe Pabitjara*, *Opoe Tomarilalang* en *Opoe Balirante*, voeren den gezamenlijken titel van *Pakätanni adä* (leden van den Hadat), ook van *Tomaradja* (groote heer).

Deze laatste benaming werd echter tijdens mijn aanwezen in October 1887 afgeschaft, dewijl de Gouverneur van Celebes en Onderhoorigheden in alle Boegineesche landen *Tomaradja* genoemd wordt en het derhalve ongepast was dat mindere hoofden ook dien titel voerden.

De kroonprins voert den titel van *Opoe Tjäning*, afgeleid van *tjäning* (zoet, aangenaam, gewild), derhalve „de gewilde", „de begeerde".

De mindere leden van den Hadat, negen in getal, voeren den gezamenlijken titel van *Pangadärräng matjowaë* (de oudsten onder den Hadat).

Het opperbestuur in Lochoe van zich-zelf sprekende, noemt zich bij voorkeur *Ikang to Warä*, (wij menschen van Wara), afgeleid van Warä, de hoofdplaats Palopo, waar eenmaal de groote Saweregading gezeteld heeft; wat dus zeggen wil „wij

bewoners van de hoofdstad", of „wij stedelingen bij uitnemendheid", waar natuurlijk tegenover staat: „gij burgerlieden, volk van buiten, platte landbewoners, onze minderen".

De voornaamste districtshoofden voeren den titel van *Datoe*, *Mangkole*, *Madika*, *Mentjara*, *Pelempang* en *Aroe*; de kamponghoofden die van *Matowa* en *Sariang* en de zendelingen of boodschappers dien van *Socro*.

De Toradjasche hoofden zijn *Madikas* en *Tomekakas*.

De havenmeester is even als overal elders *Sabandara* en diens handlanger *mata-mata*.

Ieder prins of prinses wordt aangesproken met *Opoe*. Hebben deze prinsen geene bijzondere titels of zijn zij geene hoofden van landschappen, dan worden zij genoemd naar hunne kinderen, door vóór hunne namen te plaatsen het woord *gawe* (beschikken) of *to* (mensch), bijv. *Opoe Gawena Beso* (de vorst die over Baso beschikt), of *Opoe To Palagoena* (de vorst die de mensch, vader, is van Palagoena). Overigens wordt ieder prins of prinses aangesproken met *Patta* (heer, vorst, meester).

Zoodra deze prinsen of prinsessen op jaren gekomen zijn en kleinkinderen hebben, worden zij naar hunne kleinkinderen genoemd, bijv. *Nenena Baso* (de grootvader of grootmoeder van Baso).

Alle prinsen en prinsessen hebben de gemeenschappelijke benaming van *ana ăpona*[3] *mapadjoengę*, dat is: „de kinderen en kleinkinderen van hem die de pajong voert", derhalve van den regeerenden vorst, terwijl jongere prinsen aangeduid worden met *andi*.

De prinsen voeren voor hun eigennaam het woordje *La* en de prinsessen het woordje *We* (een woordje tot aanduiding van mannelijke of vrouwelijke eigennamen) bijv. *La Baso* en *We Banri*.

Deze verschillende prinsen worden weder in soorten onderscheiden.

De regeerende vorst of aroe mangkaoe is een *widja manoerang* (een hemeling), een nazaat van den uit den hemel

gedaalden eersten vorst; hij moet dan wit bloed hebben (*madara takkoe*), van overmengd zuiver vorstelijk bloed zijn, gelijk het melkachtige sap van den *takkoe* boom (cactus).

De volbloed prins is een *aroe matasă* (zuivere, rijpe prins), en behoort hij tot de kroonpretendenten, dan is hij tevens een *ana patola* (iemand die een ander kan opvolgen).

Kinderen van een vorst of prins bij eene vrije vrouw of slaven zijn *ana tjera* (half bloed).

Kinderen gesproten uit een huwelijk van een *ana patolă* met een *ana tjera* zijn *radjeng* (vermengd bloed).

Kinderen uit een huwelijk van twee *radjeng* zijn *radjeng-tăbi* (veredelde radjeng).

Kinderen uit een huwelijk met twee *radjeng tăbi* zijn *radjeng matasă* (rijpe, zuivere radjeng); en kinderen uit het huwelijk van twee *radjeng matasă* zijn *radjeng madopă* (die evenals de krabben een nieuw vel gekregen hebben, dus op nieuw gezuiverd of gelouterd zijn).

De wettige vrouwen zijn *wawine padă* (vrouwen van gelijke afkomst); trouwt men eene vrouw van mindere afkomst, doch nog van de familie, dan is zoo'n vrouw een *wawine seadjing* (eene vrouw uit de familie); is men gehuwd met eene vrije vrouw uit den burgerstand, dan is die vrouw eene *wawine to sama* (eene vrouw uit den lagen stand), terwijl bijwijven *goendi* of *toridaong* zijn.

Daengs zijn de adellijken in het algemeen, doch ook minderen eigenen zich dat praedicaat toe.

Bij de gegoeden wordt meer dan eens de benaming van *oewana* (vader van) of *indona* (moeder van) gewijzigd in *Daenna* (de Daeng van).

Het hoofd der *bisoe* of heidensche priesters is de *Poewamma-towa*, het onderhoofd de *Poewam-malolo*, de priesters zelve zijn *bisoe*; bij de Toradja zijn deze priesters *baliang*.

Doekoen en vroedvrouwen zijn *sauro*, geneeskundigen *tabi*; volgelingen zijn *djowa's*, vrouwelijke bedienden *patoe-maning*, minnen *indo pasoesoe*, en de vrouwelijke verzorgsters van kinderen *indo akko*.

De aanvoerders van troepen voeren den titel van *Poenggawa, Doeloeng* of *Anronggoeroe*, naar gelang hunner waardigheden; de mindere aanvoerders zijn *Palima*, *Kapitang* en *Saviang*.

De priesters hebben de algemeene benaming van *goeroe* en *sautari* (geestelijken), de geleerden van *pauvita* of *walli*; ambachtslieden zijn *panre*, landbouwers *palao roema*, zeelieden *palipi*, scheepsgezagvoerders *anakoda* of *poenggawa* toovenaars en duivelkunstenaars *parakangpäpo* en *padoti*, slaven ata's in 't Toradjasch batoewa's en pandelingen *tomanginäräng*.

Een mindere spreekt zijn meerdere altijd met *poewang* (heer, vorst, meester) aan, evencens de jongere den ouderen in leeftijd.

De mindere man wordt bij den naam zijner kinderen genoemd, bijv. oewana Baso (vader van Baso) of indona *Bäse* (moeder van Bäse), bij den Toradja *Awana Baso* en *Inana Base*.

Een jongere broeder of zuster van zijn ouderen broeder of haar oudere zuster sprekende, zegt altijd *Daengkoe* (mijn Daeng); terwijl de andere broeder of zuster zijn jongere broeder of zuster *anri* noemt.

Evenals in alle andere Boegineesche landen, zijn ook in Loehoe de huizen op palen gebouwd.

Zij zien er echter erg ongelijk en zeer verwaarloosd uit, en wel uithoofde het aan den minderen man verboden is om bij den bouw zijner woning andere gereedschappen dan den bijl, en de parang te gebruiken.

De palen en alle andere houtwerken zijn mitsdien ruw en onbekapt, terwijl alle verbindingen niet door gleuven of pennen geschieden, maar door vasthechting met rotan.

Ten gevolge dezer omstandigheid zijn de huizen niet hecht gebouwd, en zakken reeds na een jaar in elkaar.

Daarbij komt dat de bamboe schaarsch is, zoodat de omwanding van ruw hout en *nipa* bladeren gemaakt wordt en de vloer uit ruwe *nibong*latten bestaat. Alleen

de dakbedekking is solide en van *roembia* (sagoboom) bladeren.

Het huis van den gewonen man staat gewoonlijk twee meters boven den grond, en bestaat uit twee à drie vakken, rustende op drie à vier rijen palen, ieder van vier stuks. Ter linkerzijde wordt een afdak aangebracht met een iets lageren vloer dan van het woonhuis, welk afdak de *djambang* heet, en tot keuken en bergplaats van drinkwater en brandhout dient.

Deze *djambang* loopt gewoonlijk naar achteren door en steekt van daar met een afzonderlijk dak iets verder dan het huis lang is, uit, welk verlengstuk den naam van *tamping* draagt, en gebezigd wordt gedeeltelijk tot eetplaats en gedeeltelijk tot secreet.

De ingang van de woning is gewoonlijk van voren in de *djambang*, waarin de trap uitkomt. Het voorhuis is gewoonlijk voorzien van drie vensters, twee kleine en een groote, naast den ingang. Dit groote venster heet *talongang sala* (onecht venster) en dient om bij sterfgevallen de lijken daardoor uit het huis te dragen.

Verder zijn kleine vensters ter rechterzijde en van achteren aangebracht.

De indeeling van het huis is eenvoudig. Zoodra men de deur is ingetreden, heeft men een opene voorkamer, die tot zitkamer dient, en waar tevens de hoofden der gezinnen hun verblijf hebben. Vervolgens heeft men eene afgeslotene ruimte, waarin kamers zijn aangebracht tot verblijf der jonge dochteren, en van het overige vrouwelijk personeel.

De zolder dient tot berging van padi en andere proviand, ook om goederen of allerhande rommel te bewaren.

Het meubilair is nog eenvoudiger, en bestaat gewoonlijk uit rotan- en lontarmatten, kook- en waterpotten, pannen, borden, schotels, kopjes, weefgetouw, manden, korven en houten haken om het een en ander op te hangen. Alleen om het bed, dat uit een legmat met een paar kussens bestaat, hangen gordijnen, doch alles is even vuil en smerig,

want zindelijkheid, orde of netheid zijn geheel onbekende zaken.

Voor het huis heeft men gewoonlijk het rijstblok, en onder het huis de *tjämä*, ter hoogte van de keuken en het secreet, welke *tjämä* (modderpoel) een vergaarbak is van allerlei vuiligheden, die een onuitstaanbaren stank verspreiden.

Daar waar de grond niet drassig is, wordt het onderhuis ook nog gebezigd tot stalling van paarden en karbouwen, zoodat een Loehoesche kampong, bij laag water, een echt pesthol is. Bij hoogwater worden al die stinkpoelen door het opkomende water overdekt, en ik schrijf het alleen aan deze omstandigheid toe, dat in Loehoe niet telkens gevaarlijke ziekten uitbreken.

De vorstelijke woningen zijn grooter, steviger gebouwd, netter afgewerkt en van eene behoorlijke planken of bamboezen omwanding voorzien; anders hebben zij dezelfde indeeling als van die der gewone kampongbewoners. Ook is bij deze woningen van voren nog een *tamping* aangebracht, waarin de trap uitkomt.

De vorstelijke woning in Loehoe draagt den weidschen naam van *langkana* (paleis bij uitnemendheid), anders wordt zij gewoonlijk *sao-danra*, *sao-radja* of *soradja* en *salasa* (vorstelijke woning) genoemd.

Alleen deze vorstelijke woningen mogen een staatsietrap (*sampana*) voeren, en van voren en van achteren drie op elkaâr volgende gevels (*timpa-ladja*) hebben; terwijl verder de beide uiteinden van den nok van het dak versierd zijn met een nagemaakte karbouwenkop met hoorns.

Naast de vorstelijke woning staat gewoonlijk nog eene andere woning, door een brug met de eerste verbonden. Deze woning heet *bola siwali* (nevenhuis) en dient tot keuken en verblijf van het personeel. Staat deze keuken afzonderlijk, dan wordt zij *sangkokang* genoemd. Om de vorstelijke woning is een bamboezen pager getrokken tot afsluiting van het vorstelijk erf; dit afgeslotene gedeelte heet *laläng räbang*.

De ingang tot dit erf heet *taboetaboewang*, zijnde een

hoog huis met eene verdieping, waaronder de poort doorloopt, en in welk huis de portier met de wacht aan de poort *pangorowang taboetaboewang* hun verblijf houden.

Het tegenwoordig verblijf van den vorst is eigenlijk geen *langkana*, maar een *soraija*; daarvoor is het niet groot genoeg. De vorige *langkana*, rustende op 84 palen is ingestort en vergaan.

Feestloodsen en tijdelijke verblijven heeten *baroega*, dubbele huizen *bola sada*, jachthuizen *langkoang*, en lusthuizen *bola djaba*, een huis dat veel van een kooi van een vogel heeft.

De masigits, die gewoonlijk in het centrum der kampongs staan, zijn vierkante gebouwen met een spits toeloopend dak.

De masigit van Palopo is van steen en nog al hecht gebouwd.

De Toradja's wonen verspreid en in kleine tuinhuizen; geregelde kampongs worden bij deze bergbewoners niet aangetroffen, ondanks de bewering van den heer RIEDEL.

De kleeding van den gewonen Loehoereers bestaat uit een korte broek van wit katoen (*saloewara pondjo*), een bontgekleurde sarong (*lipa*) een hoofddoek (*pasapoe*) en een buikgordel (*pabäkäng*). Verder draagt hij om zijn gordel een *poeroekäng* (tabakszak) van zwart, groen of rood laken, tot berging van zijne sirih-ingredienten, van geld en van zijne amuletten, en daaroverheen zijn kris, kawah (*badi*) of kalewang, bevestigd door een krisgordel, genaamd *tali bänang*. Is hij op reis, dan heeft hij ook de lans in de hand.

De voornamen dragen dezelfde kleedij, met dit onderscheid dat zij een korte rood zijden broek aan hebben, dat de scheden hunner krissen van goud zijn (*pasan timpo*), dat hun krisgordel van passement is (*tali bänang padjama*) en dat hunne sarongs en hoofddoeken geglansd zijn (*rigaroesoe*).

Een baadje wordt alleen bij plechtige gelegenheden of op reis aangetrokken.

De goeroe's of geestelijken hebben gewoonlijk een mutsje op, en dragen in den regel ook lange witte baadjes. Den

rozenkrans (*bilampĭlang*) bevestigd aan een zakdoek, hebben zij meestal in de hand, of om het gevest van den *badi* of *kawali goeroe* (het wapen van den priester, zijnde een smalle badi met het gevest naar boven gekeerd) geslagen. Deze *kawali* steekt in een gordel met een groote ovale plaat van goud, zilver of koper.

De vrouwen dragen een korte broek en daarover de bont gekleurde sarong; in huis hebben zij geen baadjes aan, anders een zwart, bruin, rood of doorschijnend kort baadje al naar gelang van haar leeftijd. Jonge meisjes dragen doorschijnende zijden baadjes Op reis zijn al deze baadjes wit van kleur, en dragen de vrouwen bovendien een rooden doek over het hoofd.

De versierselen zijn ringen, corbellen, arm- en voetenbanden, en borstplaten van goud, zilver of koper, al naar gelang van stand of rijkdom.

De hofkleedij is het bovenlijf naakt, een *tapong* (een lang baadje) bij wijze van sarong om het lijf en boven de kris gedragen, en een *sangko* (Boegineesch mutsje).

Niemand mag op het vorstelijke erf worden toegelaten dan met een mutsje op en een lans in de hand; degenen die hoofddoeken dragen moeten bij de *taboetaboewang* blijven. Ook moeten de leden van den Hadat en de voorname prinsen, wanneer zij den vorst bezoeken, hun eigen sirihdoos (*epoe*) in de hand nemen.

Bij festiviteiten of plechtige gelegenheden worden zijden kleêren gedragen (*pasangingăng*), met een zwarte *tapong* en een zwart mutsje voor de ouderen in leeftijd, terwijl de jongeren een wit mutsje en een witte *tapong* dragen.

Gouden knopen aan de baadjes zijn zeer gewilde artikelen, ook gouden platen aan den krisband met allerlei koranische inscripties bij wijze van amulet. Ook de vrouwen van de voornamen dragen bij feestelijke gelegenheden zijden baadjes.

Jonge prinsen die ten hove zijn, moeten de sarong bij wijze van jurk om het lijf dragen en daarboven de kris in een gordel; deze kleedij heet *matapi risaliwăng* en de prinsen *patapi-risaliwăng* (jonkers).

Kinderen loopen in den regel naakt; bij de voornamen dragen deze kinderen gouden borstplaten (*kawari*), gouden arm- en voetenbanden (*poto's*) gouden versieringen om den hals (*geno*), gouden amuletten om den bovenarm (*suma*) en gouden schaamdeeldeksels, voor meisjes *djempang* en voor jongens *atjo-atjo*, die beiden den vorm hebben van pudendum en penis.

Ten teeken van waardigheid draagt een ieder die een rijksbetrekking bekleedt, een klein kort lansje in de hand en mogen zij zich de sirih-doos achteraan laten dragen. Vorsten, rijksgrooten en aanzienlijke prinsen laten zich de lans vooruitdragen, de vorst en de voornaamste rijksgrooten ook hun waardigheidsschild (*lengoe* of *kaliawo*), hun *basi paka* (lans met twee of drie punten gelijk een vork), hun waterketel (*tjere*) en sirih-doos (*epoe* of *lambong ota*).

In den oorlog zijn de voornamen gewapend met eene *basi bauranga* (lans met vederbossen) en hebben zij de *badjoe rante* (maliënkolder) aan, de minderen hebben gewone lansen of zijn met geweer en kalewang gewapend.

De Toradja zijn verschillend gekleed. Zij die veelvuldig met de kustbewoners in aanraking komen, hebben witte korte broeken, witte sarongs en witte baadjes aan, evenzoo de vrouwen. De mannen dragen echter om het hoofd geen doek, maar een rol touw ter lengte van twee à drie vadems. De echte Toradja heeft echter niets anders aan dan een *soengkali* (*tjidako*) van boomschors en een sarong of van boomschors of van wit eigen geweven katoen. Zijn wapen is een kalewang, een parang, een lans en de blaaspijp met de vergiftigde pijltjes. Trekt hij ten oorlog of gaat hij uit koppensnellen, dan zet hij zijn rotan hoed met koperen hoorns (*lake*) op, steekt zich in een van boomschors vervaardigde harnas, genaamd *baboekara* of *parakang*, en voorziet zich verder van een vierkant houten of een rond van rotan gevlochten schild (*lengoe* of *djobang*). Ook vuurwapenen zijn in de laatste jaren erg bij hen in gebruik geraakt.

In plaats van de *poeroekang* of tabakszak, hebben de Toradja's een van rotan of anämi gevlochten mandje bij zich,

dat zij aan een riem over de schouders en afhangende onder den arm dragen.

Vrouwen dragen op hare tochten een van rotan of bamboe fijn gevlochten *toedoeng* of breedgeranden hoed op haar hoofd.

De talen, die in Lochoe gesproken worden, zijn de Boegineesche en de Toradjasche.

Van 't Boegineesch zegt Dr. B. F. MATTHES het onderstaande.

„Deze taal is die van een volk, dat onder ons Europeanen den naam draagt van Boegineezen, zeker naar het Maleische *orang Boegis*.

„Dit *Boegis* is echter eene verbastering van *Woegi;* want de menschen welke deze taal gewoonlijk spreken, noemen zich zelven *To Woegi* „menschen van Woegi". Woegi is nu de naam van een kampong aan de Walanni rivier.

„De bewoners van deze kampong hadden in oude dagen, en wel ten tijde van Saweregading, die met een dochter van den koning van Tjina (het tegenwoordige Lagoesi en Wadjo) gehuwd was, bij de talrijke bezoeken, die deze vorst uit onderscheidene landen ontving, de rol van tolken te vervullen. Vandaar dat die vreemde volkeren, wanneer zij den van Lochoe afkomstigen monarch bezochten, gedurig van Woegi spraken, en de taal die niet alleen aan het hof van Saweregading, maar door geheel Pamana, Wadjo, Soppeng, Boni, de Adjatapparangs, Barroe en Tanette gesproken wordt, met den naam van basa to Woegi of basa Woegi bestempelden.

„Het Boegineesch behoort, evenals het Makassaarsch, tot den zoogenaamden Polynesischen taalstam, te weten tot dien taalstam, welke zich over de eilanden in de Indische zee van af Madagascar in het westen, oostwaarts tot het Paasch eiland toe in den Stillen oceaan, in allerlei vertakkingen uitgebreid heeft, en wel tot de voornaamste hoofd vertakking van dezen taalstam, n. l. die welke zich over den Indischen Archipel verspreid heeft. Geen wonder derhalve, dat het

Boegineesch groote overeenkomst heeft met het Javaansch, Maleisch, doch inzonderheid met het Makassaarsch, eene overeenkomst niet zoo zeer in klanken en woorden, als wel in de wijze van woordvorming en syntaxis, aangezien genoemde talen insgelijks tot deze hoofdvertakking van den Polynesischen taalstam behooren.

„Even als 't Makassaarsch is ook 't Boegineesch bijzonder arm aan woorden, die het algemeene moeten uitdrukken, en daarentegen zeer rijk aan zoodanige, welke 't meer bijzondere te kennen geven.

„Zoo heeft men bijv. geen algemeen woord voor dragen, maar bijzondere bewoordingen voor de verschillende wijze, waarop men iets draagt, terwijl verder de algemeene woorden meer dan eens van bijzondere afgeleid zijn, bijv. van 't Boegineesche *manoe* (kip), het Boegineesche *manoe manoe* (vogel).

„De taal is dus in zeker opzicht rijk, in zeker opzicht arm. Om aan deze armoede te hulp te komen, en ook soms, zonder dat er de minste noodzakelijkheid voor bestond, heeft de Boegineesch, evenals de Makassaar, uit andere talen woorden genomen. Dat de stamverwante Polynesische talen hierbij de grootste rol gespeeld hebben, is in den aard der zaak gelegen. Doch andere talen hebben blijkbaar haren invloed uitgeoefend. Zoo treft men ook in het Boegineesch nu en dan eenige Sanskrit woorden aan; doch hun getal is slechts gering, zoodat het niet onwaarschijnlijk is, dat zij door middel van het Javaansch of Maleisch in de taal zijn opgenomen.

Duidelijker zijn de sporen van 't Arabisch, dat sedert de omhelzing van het Mohamedaansche geloof door de Boegineezen en Makassaren, in het begin der 17e eeuw, beider talen met eene menigte woorden verrijkt heeft. Nu eens werd zulks vereischt, om uitdrukkingen voor godsdienstige denkbeelden te vinden, dan eens geschiedde het enkel uit ingenomenheid met de in hun oogen eeniger mate heilige taal.

„Ook van het Portugeesch en van het Hollandsch heeft de Boegineesche enkele woorden overgenomen.

„Van onderscheidene taalsoorten, zooals men die in het Javaansch aantreft, te weten: het Ngoko, het Krâmâ, het Madijâ en meer andere, heeft de Boegineesche evenmin als de Makassaar eenig denkbeeld.

„Echter is het Boegineesch rijk genoeg, om het onderscheid in rang en stand bij het spreken duidelijk te doen uitkomen.

„Ook van het dialectverschil valt in 't Boegineesch eigenlijk niet te spreken.

„Iets geheel anders is het onderscheid tusschen oud-Boegineesch en dat Boegineesch hetwelk nog heden ten dage algemeen in gebruik is.

„Die oude taal vindt men vooral in een onder de Boegineezen algemeen bekend heldendicht, dat zijn naam draagt naar zekeren La Galigo, wiens persoon daarin een voorname rol speelt en daar nu de vader van La Galigo, met name Sawerigading, uit Loehoe afkomstig is, vindt men daar in de tegenwoordige taal nog vele overblijfselen van het oud Boegineesch.

„Ook de bissoe's bedienen zich bij hunne plechtigheden en zangen gewoonlijk van de oude taal.

„Verder heeft men onder de Boegineezen een soort van dieventaal, bekend onder den naam van Basa to Bakkâ, naar de kampong Bakkâ in Soppeng, eertijds een echt rooftnest en verblijf van slecht volk".

Aldus de heer MATTHES; ik voor mij geloof dat zoowel de Boegineesche als de Makassaarsche taal, eene verfijning is van de Toradja'sche talen, en wel om reden zeer vele Boegineesche en Makassaarsche woorden geheel gelijkduidend zijn aan de Toradja'sche. Trouwens de Boegineesche taal is van Loehoe afkomstig, vanwaar zij zich van lieverlede over Zuid Celebes uitgebreid heeft, en waar zij door de aanraking der bevolking met vreemdelingen successievelijk is beschaafd en gewijzigd.

De heer MATTHES, die niet in de gelegenheid was om de

Toradja'sche en de daaraan verwante Mandar'sche- en Sangalla'sche talen te bestudeeren, heeft dit natuurlijk niet kunnen bevestigen; en toch bij nauwkeurige vergelijking van zeer vele Boegineesche en Makassaarsche met Toradja'sche woorden komt men tot de hierboven bedoelde overtuiging.

De Boegineezen hebben een eigen letterschrift; zij bedienen zich van dezelfde 19 letters als de Makassaren, doch hebben er nog vier samengestelde bijgevoegd, zoodat hun alphabet uit 23 letters bestaat; een oud schrift bestaat bij hen niet.

Hun litteratuur is nogal uitgebreid en rijk in verscheidenheid. De heer MATTHES verzamelde tijdens zijn dertigjarig verblijf op Celebes ongeveer 130 handschriften, handelende over verschillende onderwerpen. De voornaamste waren gedichten, heldenzangen, geschiedenissen, wetten en allerlei voorschriften. Alleen het La Galigo gedicht bestaat uit meer dan twintig deelen. Al deze geschriften munten uit door scherpzinnigheid, smaak en schoone keuze van woorden. Hunne gedichten behoeven niet onder te doen voor die van iedere beschaafde natie, terwijl hunne handelswetten en geschriften over allerlei rechtspleging getuigen van scherpzinnigheid, en goede beginselen omtrent jurisprudentie.

Het Boegineesch, dat in Loehoe gesproken wordt, is evenals in Boni, zuiver en niet zooals in Wadjo of Sidenreng vermengd met allerlei harde en onwelluidende achtervoegsels. 't Is de taal van den beschaafden Boegineesch, hier en daar opgelnisterd door eenige oud Boegineesche woorden.

De Boegineesch in Loehoe spreekt echter ook nog het Sangalla'sch, de taal waarvan hij zich in zijne dagelijksche omgeving bedient.

Dit Sangalla'sch schijnt de hoofdtaal te zijn van de aan Loehoe ondergeschikte Toradja'sche stammen; 't heeft veel overeenkomst met het Toradja'sch, dat in de omstreken der Mandarsche staten gesproken wordt, en ook met het Boegineesch, maar vooral met het Makassaarsch.

Eene eigenaardigheid der Toradja's is dat zij het zoogenaamde *adamakâtjâ* der Boegineezen niet kunnen spreken,

zijnde de uitdrukking *ă*, bijv. in *paimăng* (wederom), *makăda* (zeggen), *rilalăng* (daar binnen), welke *ă* moet uitgesproken worden als onze *e* in behalve, begin en geloof, maar welke door den Toradja als de gewone *a* wordt uitgesproken, bijv. *paimang*, *makada* en *rilalang*.

De Loehoereezen beweren dat iedere Toradja stam eene afzonderlijke taal heeft, zoodat het aantal Toradja'sche talen legio moet zijn.

Wegens gebrek aan gegevens kan de werkelijke sterkte der bevolking van Loehoe niet worden opgegeven. Wat er van bekend is, is slechts eene raming of gissing.

Het Boegineesche gedeelte van Loehoe bestaat uit de kustlanden, de hoofdplaats Palopo en de hoofdkampongs van Mengkoka.

De kampongs aan de kust zijn 45 in getal.

Wordt nu aangenomen, dat deze kampongs, met de daarbij behoorende kleinere onbekende kampongs, ieder uit 50 huizen bestaan, en dat ieder huis door tien personen, wat niet hoog geschat is, bewoond wordt, dan geeft zulks eene bevolking van 22.500 zielen.

De hoofdplaats Palopo bestaat uit de kampongs:

Tapponge	met	100 huizen.
Mangarabombang	„	30 „
Pandjalaë	„	70 „
Tjampaë	„	10 „
Boneë	„	30 „
Paroempangëë	„	30 „
Amasangang	„	60 „
Soeratänga	„	4 „
Padjalesang	„	5 „
Bola sadaë	„	5 „
Batoepasi	„	10 „
Bentoeroe	„	4 „
Tampotikka	„	6 „
Waroe-ë	„	3 „

Transporteere 367 huizen.

Per Transport		367	huizen.
Soongka	met	20	„
Penggoli	„	30	„
Sabamparoe	„	30	„
Laminda	„	40	„
Kampongberoe	„	3	„
Balandaai	„	4	„
Ladiadia	„	7	„
Rampoewang	„	6	„
te zamen		507	huizen,

ieder bewoond door 20 personen geeft eene bevolking van 10.140 zielen.

Het eiland Palopo telt 40 huizen ieder bewoond door 10 personen geeft 400 zielen.

De drie hoofdkampongs van Mengkoka tellen.

Kalako		60	huizen.
Tohowa		100	„
Passoeloe		20	„
te zamen		180	huizen met

een bevolking ieder van 20 personen, geeft een totaal van 3600 zielen.

Neemt men nu aan dat de Toradja-landen eene oppervlakte beslaan van 500 vierkante geographische mijlen, en dat op ieder vierkante geographische mijl 300 menschen wonen, dan zou de Toradja'sche bevolking 150.000 zielen bedragen, zoodat op die wijze voor Loehoe eene bevolking verkregen wordt van

kustbewoners	22.500	zielen.
hoofdplaats Palopo	10.140	„
eiland Palopo	400	„
Mengkoka	3.600	„
Toradjas	150.000	„
of te zamen	186.640	zielen.

waaronder 36.640 Boegineezen.

Ik vermeen dat de hier boven bedoelde berekening de

eenige aannemelijke is, om het bevolkingscijfer van Loehoe te gissen. (1)

Ten slotte zou men, op grond der bewering van de Loehoereezen, dat de Toradja streken nog al sterk bevolkt zijn het geraamde bevolkingscijfer kunnen brengen tot het ronde getal 200.000 zielen, wat dan ook niet te hoog geschat is.

III. REGEERING.

Het hoofd van den staat is een vorst met den titel van *Padjoeng*, in wiens handen het hoofdste gezag berust, en die over leven en dood te beschikken heeft.

Hij moet zijn een *aroe matasâ* (van zuiver vorstelijk bloed), en gesproten uit het echte vorstengeslacht (*widja manoeroeng*).

Door den Hadat gekozen, en als een hemelsch wezen vereerd, mag hij dan pas den titel van Padjoeng voeren, wanneer hij gekroond is (*ri lante*), anders is hij eenvoudig *Datoe*.

De waardigheid is erfelijk, zoowel in de vrouwelijke als in de mannelijke linie; alleen bij hooge uitzonderingen worden vrouwen verkozen.

Verder is het eene vereischte dat de vorst wettig, dus met eene prinses van den bloede, gehuwd zij, opdat bij plechtige gelegenheden ook de vrouwen der rijksgrooten en van de voornaamste prinsen ten hove kunnen gerecipieerd worden.

Bij sterfgevallen mag het lijk van den vorst niet worden ter aarde besteld, dan nadat zijn opvolger als vorst is uitgeroepen.

Die uitroeping moet echter binnen 24 uren na den dood van den vorst geschieden.

Bij de ter aarde bestelling moeten alle hoofden van de tot Loehoe behoorende landstreken, zelfs die van de verst verwij-

(1) Indertijd werd bij de berekening der bevolking in de Gouvernementslanden als maatstaf aangenomen, dat op iedere vierkante paal 127 zielen wonen, terwijl voor de vorstenlanden werd vastgesteld 60 zielen op een vierkante paal. Stelt men nu dat een vierkante geographische mijl gelijk is aan vijf vierkante palen, dan zouden de Toradja-landen eene oppervlakte beslaan van 2500 □ palen. Dit getal nu met 60 vermenigvuldigd, geeft een totaal van 150.000 zielen.

derde Toradja-stammen tegenwoordig zijn, en moeten de laatst genoemden bij wijze van rouwbeklag ieder een stuk *widang*, zijnde een stuk grof wit katoen van eigen weefsel, dat tot doodskleed dienen moet, opbrengen.

Heeft de vorst zich jegens het land misdragen, dan wordt hij van den troon vervallen verklaard, en moet zijn vervanger eveneens binnen 24 uren optreden.

Deze opvolger is gewoonlijk de *Opoe tjäning* of kroonprins (de gewilde, de begeerde, de geliefde of beminde, van het woord *tjäning* zoet), die daartoe reeds vooraf door den Hadat in overeenstemming met de voornaamste prinsen van het land verkozen wordt en tot welk einde gewoonlijk uitverkoren wordt de oudste wettige zoon van den regeerenden vorst.

En is de *Opoe tjäning* bij zijn optreden nog onmondig, dan wordt het bestuur voor hem door den geheelen Hadat uitgeoefend, zonder dat een afzonderlijke voogd aangesteld wordt.

Bij de kroning van een vorst (*lanti*) moet geheel Loehoe tegenwoordig zijn, dus ook weer de Toradja'sche hoofden van de verst verwijderde landstreken.

Dit is oorzaak dat de kroning tegenwoordig maar hoogst zelden plaats vindt; de laatste der Loehoesche vorsten die gekroond werd, was dan ook zekere We Tanrijawaroe, de grootmoeder van den in 1886 overleden vorst To Baroewe Matinrowe ri Limpomadjang, dezelfde die in het begin dezer eeuw regeerde en die met wijlen den vorst van Soppeng Matinrowe ri Amalana gehuwd was, en aan wien de Engelschen in 1814 een gouden gordelplaat met toepasselijke inscriptie vereerden. Later is er geen Loehoesche vorst meer gekroond geworden, zoodat geen harer opvolgers eigenlijk den titel van Padjoeng mochten voeren.

Op welke wijze de krooning van een Loehoeschen vorst geschiedt, vindt men beschreven in het werk van Dr. B. F. Matthes, handelende over de bisoe's of heidensche priesters en priesteressen van Celebes.

Het voornaamste dier beschrijving laat ik hieronder volgen:

De titel van den koning van Loehoe is die van Padjoeng, d. i. regen of zonnescherm.

Geen wonder alzoo, dat hier bij de huldiging de in oosterscheche landen reeds in het algemeen zoo hoog aangeschreven pajoeng een dubbele waarde heeft.

Het vervaardigen van de roode, voor dit feest bestemde pajoeng gaat met veel moeite gepaard. De baleinen mogen slechts van Lelewaoe ten Noorden van Mengkoka, de stof waarmede de pajoeng bekleed moet worden, een stof veel kostbaarder dan zijde of satijn, alleen van Weoela, boven op het gebergte van Oesoe, de stok niet dan van Baeboenta afkomstig zijn.

Al die bestanddeelen nu moeten op plechtige wijze en in statigen optocht door opzettelijk daartoe aangewezen personen, en vooral van de zooeven genoemde zeer ver van elkander verwijderde plaatsen gehaald worden, dewijl zij daar in oude tijden uit den hemel op aarde nedergedaald zouden zijn. En dan is het ten slotte geenszins onverschillig, aan wien de samenstelling van het kunststuk opgedragen worde.

Dit werk is enkel en alleen toe te vertrouwen aan een afstammeling en naamgenoot van zekeren Pantjaï, die nergens anders wonen mag dan te Pao, ten oosten van Palopo, de hoofdstad van het rijk van Loehoe.

Wanneer de pajoeng eindelijk gereed is, worden de Poewa matowas, die bij deze gelegenheid twee in getal schijnen te zijn, de een geheel in het geel gekleed, met hun ganschen stoet van bisoe's afgevaardigd, om dit gewichtig stuk van Pao af te halen, en naar het vorstelijk paleis van Loehoe te Palopo over te brengen.

Dat dit niet stilletjes in zijn werk gaat, behoeft nauwelijks gezegd te worden. Alle muziekinstrumenten en duivelbanners toch verbonden aan de werkzaamheden der bisoe's, worden medegenomen om daarmede een oorverdoovend geraas te maken, terwijl door de bisoe's voortdurend gedanst wordt

onder het zwaaien der duivelbanners en het prevelen van tooverformulieren.

En onder dit alles wordt insgelijks niet verzuimd, om die pajoeng gedurig met betooverde geroosterde rijst te bestrooien. Aan het paleis gekomen wordt onder het schieten met lela's en geweren, nog meer leven en rumoer gemaakt.

In het paleis aangekomen, wordt in het vertrek, waar de rijkssieraden gewoonlijk bewaard worden, eene plaats aan de roode pajoeng ingeruimd, en deze op een soort van staatsiebed gedeponeerd. Aan Pantjaï wordt dan opgedragen om voor de pajoeng goed te waken.

Als de tijd van het feest nabij is, kleedt men den in te wijden vorst geheel op de wijze der voorouders, en dit is dus, gelijk men zich voorstellen kan, al zeer eenvoudig. Zelfs aan een sarong valt niet te denken. Men bepaalt zich slechts tot een doek, die om het middel geslagen, en tusschen de beenen doorgehaald wordt. Doch hierin voegt een inlandsch vorst zich gemakkelijk. Lastiger is het hem, dat hij in dit costuum zeven dagen en nachten op eene soort van rustbed moet doorbrengen, met slechts een harde kokosnoot tot hoofdkussen.

Dat hij dan ook al dien tijd weinig rust geniet, laat zich begrijpen, vooral, wanneer men daarbij bedenkt, dat er door de bisoe's zooveel mogelijk gezongen en gedanst wordt, en men hem gedurig uit de Latowa's een oud werk over inlandsche wetten en gebruiken, voorleest.

Dit alles geschiedt hoofdzakelijk om te voorkomen, dat de booze geesten het op verstoring zijner eeuwige rust toeleggen. Als de zeven dagen en nachten van harde beproeving voor den vorst verloopen zijn, verschijnt de *pantja*, een soort van staatsie-draagstoel, die te Wotoe, dat in de nabijheid van Pao gelegen is, vervaardigd werd, voor de deur van het paleis. En nu gaat de vorst naar beneden met den Opoe Patoenroe, of eersten rijksraad aan de rechter en de Opoe Pabitjara of tweeden rijksraad, aan de linkerzijde.

In de *pantja* gestapt, wordt hij, onder het lossen van

het geschut, en te midden van het gejuich der menigte, door de prinsen en grooten des rijks, maar vooral door dansende en zingende bisoe's, naar een hoog gebouw, dat den naam van *tanabangkala* draagt, begeleid.

Dit bestijgt hij alleen hand aan hand met zijn' eersten staatsdienaar, den zoo even genoemden Opoe Patoenroe.

Geheel boven gekomen, gaan zij tegen over elkander zitten, met een steen, waartegen zij beiden met de voeten drukken, in hun midden, terwijl beiden de rechterhand aan het gevest aan de *alantâng* of sabel, en Opoe Patoenroe met zijn linkerhand des vorsten linkerduim vasthoudt.

Naar het schijnt doelt die steen op de al oude wetten en gebruiken des lands, die de vorst en de Opoe Patoenroe als eerste representant des volks, bestendig, ja met het zwaard in de hand, hopen te verdedigen.

Daartoe verbindt zich dan ook de vorst op nieuw bij deze gelegenheid. En dit verband wordt op plechtige wijze door den Opoe Patoenroe bezegeld door, als ware hij de opperpriester des lands, de bij het sluiten van een huwelijkscontract gebruikelijke gewoonte te volgen, en den linkerduim des vorsten met zijne linkerhand te omvatten.

Terwijl de vorst en de Opoe Patoenroe daarboven deze zinnebeeldige handeling verrichten, staat Pantjaï beneden met de roode pajoeng in de hand, en roept met luider stemme dat hij voor een oogenblik het woord verlangt te hebben.

En als de menigte dan eindelijk een weinig tot bedaren gebracht is, noodigt hij het volk van Loehoe uit, dat men hem zijn pajoeng afkoope, om die voortaan boven 's vorsten hoofd te houden.

Dadelijk springt de Opoe Pabitjara toe, om met de linkerhand naar den stok van de pajoeng te grijpen. En zoo staan weldra beiden tegenover elkander, met de linkerhand aan de pajoeng, en met de rechter aan het gevest van hun zwaard. „Geef me toch de pajoeng", roept de Opoe Pabitjara. „Gij krijgt die niet", zoo luidt het antwoord van Pantjai, „tenzij

gij mij den prijs, dien ik daarvoor vorder, voldoet. En zoo gij haar met geweld wilt nemen, zonder mij te betalen; welnu dan zullen wij er om strijden".

Op de vraag hoeveel Pantjai voor zijn pajoeng vraagt, verneemt Opoe Pabitjara, dat hij die bekomen kan voor vier schoone maagden en vier krachtige welgevormde buffelhoeders.

En nauwelijks heeft Pantjai dit gezegd of de Opoe Patoenroe roept van boven: „Ik koop het voor dien prijs, Pantjai! om haar boven het hoofd van mijnen vorst te houden".

Als de koop daarop gesloten en de pajoeng door den Opoe Pabitjara naar boven gebracht is, maakt de Opoe Patoenroe haar open en stelt haar zoo, dat het hoofd van den vorst daarmede overschaduwd wordt, die van nu af aan niet meer *Datoe*, maar naar die pajoeng, de *Padjoeng*, dat is regen- of zonnescherm, van Loehoe genoemd wordt.

Daarna beginnen al de vorsten en hoofden van Loehoe één voor één met de kris in de hand, al dansende, en onder het uiten van allerlei hoogdravende grootspraak, trouw aan den nieuwen vorst te zweren.

Deze gewoonte van trouwzweren, bekend onder den naam van *mangâroe*, eindigt dan gewoonlijk daarmede dat ieder zijne hartstochtelijke ontboezeming van achting en genegenheid besluit met zijn hoofddoek of muts af te nemen, en de handen voor het voorhoofd samenbrengende, eerbiedig zegt: „Hulde zij u gebracht, o vorst! Oe-sampé!".

Ten slotte betuigt ook de nieuwe vorst met de kris in de hand zijne verkleefdheid aan Rijksraad en volk.

En nu vangt op nieuw de taak der bisoe's aan, die wederom met de Poewa matowa's aan het hoofd, rijkelijk met geroosterde rijst strooien, en het geraas nog vermeerderen door hun zang en dans.

Als de vorst eindelijk van dat hooge gebouw der wijding (*tana-bangkala*) naar beneden komt, heeft er nog eene door de bisoe's bestuurde plechtigheid plaats, die eertijds zooals onder anderen uit de La Galigo gedichten blijkt, ook bij andere feesten, bijv. wanneer een prinsje of prinsesje voor het eerst

de voeten op aarde zetten zoude, gelijk ook bij vorstelijke bruiloften, niet achterwege mocht blijven.

Men had bij die *tana-bangkala* ter weerszijden van den weg bamboezen geplant, en die rijkelijk behangen met gouden armbanden en halsketens, met prachtige kleedingstukken en andere kostbaarheden, met oliteiten van allerlei aard, die als 't ware de takken en bladeren, doch vooral ook de vruchten van levende bamboe, moesten voorstellen.

Door die laan van boomen (*mänrawe*) nu wordt de pas gehuldigde vorst gedragen, of bij de hand geleid, terwijl men hem uitnoodigt, om toch van de vruchten dier ten zijnen behoeve door de onderdanen geplante boomen te plukken.

En wanneer hij dan die laan uitkomt, laat men hem over eenen witten looper gaan, achtereen volgens de voeten zettende, vooreerst op een metalen bak (*oempä sekati*), die een met een witten doek overdekten buffelkop, en daarboven een stuk goud ter grootte en in den vorm van een voetzool bevat; daarna op eene soort van porseleinen schotel (*salabattä*) met aarde, die alleen voor groote feesten door de bisoe's van ververwijderde zoogenaamde heilige plaatsen gehaald, en met allerlei oliteiten vermengd wordt; en eindelijk op een negental metalen bakken met padi-aren.

Deze symbolische handeling geeft den wensch te kennen, dat 's vorsten pad voortaan effen en blank, ja door niets verontreinigd zij; dat hij vooral overvloed van rijst en buffelvleesch voor zich zelven en zijne onderdanen hebbe; dat voorts zijn schatkist rijkelijk van goud voorzien zij; zoodat hij als 't ware steeds over een bodem van goud loope; eindelijk dat zijn levensweg met geurige en welriekende bloemen bezaaid, door godsvrucht geheiligd zij.

Na deze wandeling stijgt hij dan weder in de staatsie palankijn of draagstoel om naar zijn paleis terug te keeren.

Maar wanneer hij daar aangekomen is, duurt het ook nog weder geruimen tijd, eer dat hij boven is.

Een van de Poewa matowa's, te weten die welke geheel in het rood gekleed is, klimt het eerst den trap op, met

den aan het eene uiteinde van den langwerpig smallen zijden doek vastgemaakten armband in de hand, terwijl hij den armband aan het andere uiteinde door den in het geel gekleeden Poewa matowa, die vooreerst beneden blijft staan, laat vasthouden. Als hij nu boven is, wil hij den vorst, die door den Poewa matowa beneden bij de hand geleid wordt, kwansuis niet in het paleis toelaten, en vraagt aan dien Poewa matowa, wie dat toch is die daar beneden staat? en waar hij vandaan komt? wie zijn vader is? en wat hem recht geeft in het paleis te komen wonen, die gewijde plaats waar de rijkssieraden bewaard worden?

De Poewa matowa beneden antwoordt dan: „Luister naar mijne rede. Het is een vorst gesproten uit het geslacht van Batara Goeroe, die in een bamboe uit den hemel nedergedaald, op aarde geleefd heeft met We-njili-timo, de uit het schuim der zee verrezene. Hem staat het alzoo vrij, om op te gaan in dit paleis, en zich, even als zijne voorouders, eerbied en hulde te laten bewijzen."

Na het vernemen dezer inlichting, komt de in het rood gekleede Poewa matowa terstond naar beneden, om, gelijk de andere Poewa matowa, den pas gehuldigden vorst met geroosterde rijst te bestrooien, en hem onder het gejuich der menigte bij de hand naar boven te leiden.

Hier neemt de vorst dan plaats op een soort van rustbed, terwijl hij in den rug door een hoog kussen gesteund wordt.

Ten slotte heeft er een groote maaltijd plaats, waarbij vorst en volk rijkelijk onthaald worden.

En als eindelijk de gasten allen huiswaarts keeren, verzuimt niemand, het zij hoog of laag geplaatst, zich bij het scheiden voor den vorst neder te werpen, en hem nogmaals eene hulde te brengen, waarop hij thans zoo ten volle aanspraak maken kan.

De plechtigheden bij de begrafenissen zijn nog omslachtiger, en ook hier spelen de bisoe's eene voorname rol.

Deze bisoe's, — die het volle vertrouwen van den vorst genieten, — zijn tevens belast met de bewaking der rijkssieraden

die in de vorstelijke woning moeten blijven, onafscheidelijk van den Vorst.

De *Hadat* of rijksraad van Loehoe is in twee categoriën verdeeld.

De opperste raad, genaamd *Pakatani-adäe* (die de hadat in handen heeft) bestaat uit:

1. den Opoe Patoenroe,
2. den Opoe Pabitjara,
3. den Opoe Tamarilalang, en
4. den Opoe Balirante,

aan welk college toegevoegd is de Opoe Tjäning of kroonprins.

Deze vijf grootwaardigheidbekleeders voeren ook den titel van Tamâradjaë (de groote heeren) welke titel echter op verlangen van den Gouverneur van Celebes en Onderhoorigheden voor den vervolge afgeschaft is.

De tweede categorie, genaamd *Adäaseraë* (de negen hadatsleden) bestaat uit:

1. den Opoe Madeka ri Panrang,
2. den Opoe Madika ri Boewa,
3. den Opoe Madika ri Baeboenta,
4. den Opoe Wage,
5. den Opoe Tjenrana,
6. den Opoe Gontjinge,
7. den Opoe Matjange,
8. den Opoe Kamoemoeë en
9. den Opoe Lalan-tonro.

Van deze negen vormen de drie eersten een afzonderlijk college genaamd *Pangadarang Matjowaë* (de oudsten der hadatsleden).

Aan het hoofd van dezen gezamenlijken rijksraad staat de Opoe Patoenroe, zijnde de eerste man na den vorst, die als 't ware zijne bevelen door een ieder doet opvolgen, gehoorzamen, naar het woord *toenroe* (1).

(1) Aan den tegenwoordigen titularis is de persoonlijke titel toegekend van Mâkadangân tana (spreker voor het land of die uit naam van het land spreekt),

Vervolgens zijn de Opoe Pabitjara en Opoe Tamarilalang belast met de behandeling en oefening van alle loopende zaken, terwijl aan den Opoe Balirante de zorg is opgedragen voor 's vorsten inkomsten en kleeding, weshalve hij als zoodanig den sabandar onder zich heeft, en verantwoordelijk is voor de afdoening van alle handelszaken, en voor de aanraking met vreemdelingen.

De Pangadarang matjowae oefenen toezicht op de werkzaamheden toevertrouwd aan de overige leden van de Adä aserae, waarvan Opoe Wage de betrekking vervult van Anregoeroena Pampawa epoeë, d. i. het hoofd der sirih doosdragers en hofbedienden; Opoe Tjenrana die van Anregoeroena ata rijolange, d. i. aanvoerder van het lijfvolk, van de bewakers in de vorstelijke woning, terwijl de vier overigen allen Anregoeroena anakaroenge zijn, d. z. de bevelhebbers of leiders der prinsen, die aan 't hof zijn, en daar tot de hofhouding van den vorst behooren.

Wanneer echter belangrijke staats- of bestuursaangelegenheden moeten behandeld worden, nemen al deze leden van den hadat ook zitting in den raad, anders wordt de leiding van het bestuur eenvoudig overgelaten aan den Opoe Patoenroe met zijne mede pakatäni adä, bijgestaan door de adä matjawa.

De vorst heet dan in naam het hoogste gezag in handen te hebben, doch regel is het dat hij zich met niets bemoeit, en alles aan zijne Makadangäe tana overlaat, vooral wanneer iets dat niet in den smaak valt aan de orde is, bij welke gelegenheid dan gretig gebruik gemaakt wordt van het afschuivingssysteem. En daar nu in Loehoe zelf, hoogst zelden eensgezindheid onder de leden van den rijksraad heerscht, zoodat de een den andere telkens tracht te ontloopen, is regeeringloosheid daarvan het gevolg, of wel een ieder

omdat hij, toen zijne moeder tijdelijke vorstin was, uit naam zijner moeder regeerde en later toen hij na den dood zijner moeder tot vorst verkozen werd, van die waardigheid afstand deed ten behoeve van den tegenwoordigen Vorst, tengevolge waarvan ook deze hem als Mäkadangän tana bleef handhaven.

pleegt naar eigen goedvinden recht te spreken, van welk recht Opoe Patoenroe niet het minste gebruik (of misbruik) maakt.

De toevoeging derhalve van den Opoe Tjäning aan den oppersten raad, met het doel om zich voor de regeering te bekwamen, en zich met de staats- en bestuursaangelegenheden vertrouwd te maken, is vrij wel een wassen neus.

Al de hierboven vermelde betrekkingen zijn erfelijk in de familie.

De vorst wijst echter in overeenstemming met de overige leden van den hadat de persoon aan, die de vacante betrekking moet aanvullen.

Overigens wordt Loehoe bestuurd door hoofden van landschappen (*lili*'s of vazalen), die ieder in hun gebied het recht van zelfbestuur in handen hebben.

Deze hoofden zijn:

Opoe Palempa To Rongkong, hoofd van het landschap Rongkong;

Opoe Palempa To Oesoe, hoofd van Oesoe, ook wel Mangkole ri Matana, hoofd van Matana;

Opoe Mentjara Oge, hoofd van Wotoe;

Opoe Mentjara Malili, hoofd van Lelewaoe;

Opoe Mentjara Ngapa, hoofd van Mengkoka;

Opoe Palempa To Bentoewa, hoofd van Bentoewa;

Datoe Larompong, hoofd van Larompong;

Opoe Palempa To Soeling, hoofd van Soeling;

Opoe Madika ri Masambe, hoofd van Masambe;

Opoe Madika ri Panrang, hoofd van Panrang;

Opoe To Paninggowang, hoofd van Paninggowang en Seko;

Opoe Olang, hoofd van Olang;

Opoe Palempa To Waleenrang, hoofd van Waleenrang;

Opoe Mentjara Boraoe, hoofd van Boraoe;

Opoe Tjimpoe, hoofd van Tjimpoe en

Aroe Bariko, hoofd van Bariko;

terwijl de verschillende Toradja-stammen, ieder een Madika aan hun hoofd hebben, bijgestaan door Tamakakas en andere mindere hoofden.

Bovengenoemde hoofden zijn met hunne onderhoorigen tot bepaalde diensten jegens den vorst verplicht.

Zoo zijn de Torongkong's belast met de zorg over de veiligheid van den vorst. Zij zijn de vertrouwde lijftrawanten van den vorst en genieten als zoodanig eenige prerogatieven. Een ieder die hen beleedigt, is des doods schuldig, en wordt er bij ongeluk een om het leven gebracht, dan moet er een bloedprijs opgebracht worden gelijk aan de waarde van tien andere menschen. Slaven mogen zij nimmer worden, en wanneer zij op de pasar komen, mogen zij naar believen van alles nemen zonder iets te moeten betalen.

Het hoofd en het volk van Masamba is verplicht om bouwmaterialen en werkvolk te leveren wanneer de vorstelijke woning moet vernieuwd of gereparceerd worden; een ander om dragers te leveren wanneer de vorst op reis gaat of om het paleis bij afwezigheid van den vorst te bewaken, en op die wijze wordt door een ieder in de lasten van het opperbestuur gedeeld.

Ten slotte is aan het hoofdbestuur toegevoegd een stel *socro's* of zendelingen, die belast zijn met het overbrengen van brieven, bevelen en boodschappen, en die bij de hoofden en bevolking in hoog aanzien staan.

Deze bestaan uit kampongshoofden met den titel van *gälaräng*, *matowa* of *sariäng*.

Zij worden door het kampongvolk gekozen, en door de respectieve landschapshoofden aangesteld, en zijn de uitvoerders van den wil dier landschapshoofden.

Op eigen gezag mogen zij in geenen deele handelen. Gewoonlijk zijn deze hoofden dan ook de günstelingen van de landschapshoofden, die voor niets anders te zorgen hebben dan dat de opbrengsten en leveringen, waartoe de bevolking verplicht is, behoorlijk binnenkomen.

Aan 't hoofd van de geestelijkheid staat een *kali*, te Palopo gevestigd; hij heeft onder zich vier *imang's*, verscheidene *katib's*, *bila's* en *dodja's*, vier *maëlo's* (ameles) of boodschaploopers.

Alle godsdienstaangelegenheden behooren tot de competentie van den kali; hij moet er voor zorgen dat alle voorschriften van den Islam getrouw worden nagekomen, en dat de godshuizen door het geheele land in bruikbaren staat verkeeren.

Als hoofd van den *sjarat* spreekt hij recht in alle zaken betreffende huwelijken, echtscheidingen en nalatenschappen, en bij de behandeling van gewichtige zaken wordt ook zijn advies door den vorst en den hadat ingewonnen.

Daar in Loehoe de bisoe-dienst onder vorst en volk nog zeer in zwang is, zijn de Loehoereezen slechts in naam Mohammedanen, en zelfs de kali laat dit vrijwel blijken, doordien hij des Vrijdags nooit in de masigit komt, om de gemeente in 't gebed voor te gaan. Toch staat te Palopo een steenen masigit (een hecht gebouw), die van de eerste invoering van den Islam ± 1610 dagteekent."

Enkele Toradja-stammen hebben zich zoogenaamd laten bekeeren, en den Islam omhelsd. Iets van dien godsdienst begrijpen, doen zij echter niet, zoodat ook door de bekeerde Toradja's de *sangiang's* (geesten) met hart en ziel vereerd worden. De priesters dezer *sangiang's* worden *baliangs* genoemd en de vereering geschiedt althans in de Noordelijke Toradja landen, door eene rondedans, die al trippelende en onder het geraas van vele trommen wordt uitgevoerd. De *baliang's* hebben dan voor deze gelegenheden een plat vierkant mutsje op van gevlochten lontarblad, waarvan de bovenste hoeken met kippenveêren versierd zijn, en in de rechterhand een mesje met de punt naar beneden en de scherpe kant naar de binnenzijde gekeerd.

Dit rondtrippelen duurt dan nachten achtereen, zoolang tot zij er bij neêrvallen, in welk geval zij dan door den heiligen geest heeten bevangen te zijn.

In die overspanning wordt door hen allerhande wartaal gesproken, die als de wil der geesten wordt aangenomen.

Toradja's, die de Islam hebben aangenomen, worden *Toradja-mapato* (tamme Toradja), de overigen *Toradja djawa djawa* (onbeschaafde) of *Toradja kapeve* (heidensche Toradja's) genoemd.

De Boeginees is echter steeds geneigd om den Toradja bij zijnen scheldnaam te noemen, te weten *Toradja pakaure asoe* (hondenvreter) of *Toradja pakaure oela* (slangenvreter).

De rechtspleging berust in handen van den Opoe Patoenroe en van de drie overige leden van den voornaamsten hadat (Pakatäin adae). Gemeenschappelijk overleg of samenwerking heeft echter hoogst zelden plaats, zoodat een ieder naar eigen goeddunken handelt, en er meer dan eens geen recht te verkrijgen is.

Handelaren zijn dan ook gewoon om bij het ontstaan van kwestien onder hen, bij elkaâr te komen, een voorzitter te verkiezen, en dan zelve de zaak maar af te doen. Deze wijze van rechtspreken, waarbij in den regel de sabandar moet presideeren, heet *mabitjara oendang-oendang*, d. i. rechtspreken volgens geschreven wetten, te weten het handelswetboek der Wadjoreezen.

Het gevolg van een en ander is dat in Loehoe een ieder zijn eigen rechter is, en mocht het soms gebeuren dat de hadat zich de zaken aantrekt, dan is dat voor het meerendeel het gevolg van partijdigheid, omdat dan een vriendje moet worden geholpen.

De meeste straffen bestaan dan ook in boeten; verbeurdverklaring van iemands have en goed, en veroordeeling tot slavernij. Is de delinquent een prins of ander voornaam heer, dan moet hij al heel zwaar hebben misdreven, wanneer hem tijdelijk het verblijf ter hoofdplaats Palopo ontzegd wordt, anders valt hij niet onder het bereik der gerechtigheid.

Alleen bloedschande wordt met den dood gestraft en wel door middel van verdrinken.

De inkomsten van den Vorst bestaan voornamelijk in de inkomende en uitgaande rechten, welke in de havenplaatsen worden geheven, en jaarlijks ongeveer *f* 15.000 zouden bedragen; in de opbrengsten, waartoe de verschillende vazallen verplicht zijn, en in de revenuen zijner eigene landschappen.

De in- en uitgaande rechten worden door den Vorst met

de vier voornaamste leden van den hadat gedeeld, evenzoo alle homages, welke in natura opgebracht worden.

Overigens genieten de leden van den hadat en de landschapshoofden, alleen die inkomsten, welke zij van hunne landen trekken, zooals *sâsoeng mînanga* of doorvoerrechten op de rivieren, *sâsoeng alâ* of boschrechten te voldoen bij de vergunning om boschproducten te verzamelen of om timmerhout te kappen, en de gewone *sâsoeng*, zijnde tolgelden of doorvoerrechten bij het vervoeren van koffie en andere handelswaren.

Verder de *sâsoeng pasa* of pasar rechten en de *baratoe* zijnde de rechten geheven bij de verschillende dobbelspelen.

Daar waar sabandars gevestigd zijn, komen alle inkomende en uitgaande rechten ten bate van den vorst, anders vervallen ook die ten voordeele van de landschapshoofden.

De Toradja-stammen zijn verplicht om jaarlijks aan den vorst in natura op te brengen, een zekere hoeveelheid van al datgene wat hun land oplevert, bijv. goud, ijzer, kalewang's, kawali's of badi's, lansen, was, honig, damar, rotan, sago, koffie, anâmi en anâmi matten en mandjes, soms ook slaven, karbouwen en paarden, ieder naar gelang van zijn draagvermogen.

IV. GESCHIEDENIS.

Van de geschiedenis van Loehoe is weinig bekend.

Volgens onde overleveringen moet Loehoe, destijds genaamd Waria, de bakermat der Boegineesche beschaving, en in de 10e tot en met de 14e eeuw het machtigste rijk van Celebes zijn geweest. De Lagaligo-gedichten bevestigen althans dat Loehoe in die tijden, en wellicht reeds vroeger de suprematie over alle Celebesche staten en landen bezat.

Successievelijk in verval geraakt, kwam het onder de regeering van den Makasaarschen koning Toe ni Palangga (1), onder de heerschappij van het destijds zoo machtige Maka-

(1) De negende Makasaarsche koning, die omstreeks 1520 regeerde.

saarsche rijk, van welke heerschappij het eindelijk door SPEELMAN verlost werd, doch niet dan nadat één der Loehoesche vorsten te Boeton, bij gelegenheid dat de Makasaren aldaar door SPEELMAN verslagen werden, gevangen genomen was, en nadat de Makasaren in 't laatst der 16e of in 't begin der 17e eeuw, de Loehoereezen gedwongen hadden om het Mohammedaansche geloof aan te nemen.

Na den val van het Makasaarsche rijk in 1667 en nadat het zich in 1668 bij Talo tegen de O. I. Compagnie aangesloten had, ten gevolge waarvan de vorst van Talo in 1669 naar Java verbannen werd, hebben de Loehoereezen, die aanvankelijk tot het Bongaaisch contract van 18 November 1667 toegetreden waren, zich als het ware van het tooneel teruggetrokken, en zich alleen nu en dan met Boni in verbinding gesteld.

Door het huwelijk echter van de Loehoesche vorstin We Oemoeng Opoe Larompong met den Bonischen vorst Lapataoe Matinrowe ri Nagaoelang, die van 1696 — 1714 regeerde, kwam Loehoe geheel onder Bonischen invloed.

Hun dochter Batari Todja Aroe Timoeroeng Datoe Tjita Matinrowe ri Tippoeloewe, volgde ook hare moeder als vorstin van Loehoe op, doch daar zij in 1748 kinderloos stierf, maakte Loehoe zich na haar dood weder vrij van den Bonischen invloed.

Te dien tijde omstreeks 1741, voerde de Oost-Indische Compagnie onder den Admiraal SMOUT oorlog met Wadjo. Hoewel door Bonischen invloed van ons vervreemd geraakt, koos Loehoe toch in dien oorlog de partij der Compagnie.

Daarna hadden wij geene aanrakingen meer met Loehoe.

Eerst in 1824 werden pogingen aangewend om Loehoe tot het vernieuwd Bongaaisch contract te doen toetreden, doch te vergeefs; en toen later in 1860 en 1861 weder opnieuw door Commissarissen voor de Bonische zaken pogingen werden in 't werk gesteld om Loehoe tot het sluiten van een contract te bewegen, leden ook die pogingen schipbreuk.

Men schreef dit toe aan kwade praktijken van de Bonische zijde.

Aroe Adjalirang, zuster van Aroe Lompoe (moeder van de tegenwoordige leenvorsten van Boni), en van den Bonischen Aroe Poegi Matinrowe ri adja benteng, was toch gehuwd met den Lochoeschen prins Opoe Tjimpoe, en nu werd verondersteld, dat ook in de Lochoesche aangelegenheden Boni zich tegen ons partij gesteld had.

Deze meening was echter niet juist, want niet Boni maar wel Soppeng en Wadjo oefenden sints het begin dezer eeuw invloed op Lochoe uit.

De Soppengsche vorst Ta Onrong Matinrowe ri Amalana, die gedurende het Engelsche tusschenbestuur regeerde (1782—1820), was gehuwd met de Lochoesche vorsten We Tanrijawaroe Matinrowe ri Palopo, grootmoeder van den in 1880 overleden vorst van Lochoe To Baroewe Matinrowe ri Limpomadjang, terwijl de voorlaatste vorst van Soppeng Tonampeng Aroe Sengkang, tinrowe ri Watoe, een broeder was van den tegenwoordigen vorst Iskandar Aroe Larompong en een oom van den hier boven genoemden To Baroewe.

En daar nu Aroe Sengkang en Aroe Larompong van moederzijde uit het Wadjosche vorstenhuis afstamden, en in Wadjo groot gebracht waren, laat het zich verklaren dat Wadjo, hoewel niet openlijk, zich nu en dan in Lochoe ten onzen nadeele heeft doen gelden. En vooral in zake het sluiten van een contract zal Wadjo in der tijd wel in afkeurenden zin hebben geadviseerd.

't Is den Assistent-Resident J. A. Bakkers in September 1861 dan ook niet eerder gelukt om Lochoe tot het sluiten van een contract met het Nederlandsch-Indisch Gouvernement te doen besluiten, dan nadat de toenmalige vorst van Soppeng Tonampeng Aroe Sengkang, daartoe zijne medewerking toegezegd had en zelfs schrittelijk bij het bestuur van Lochoe had aangedrongen, om zijn voorbeeld te volgen, en zich bij het Gouvernement aan te sluiten (1).

(1) Boni heeft n. l. in 1849 de kandidatuur van Tanampeng als vorst van Soppeng tegengewerkt, ten gevolge waarvan in Soppeng een burgeroorlog uitbrak.

Dit eerste contract met Loehoe na 1667 werd bij besluit 12 December 1861 No. 6 goedgekeurd en bekrachtigd.

De vorst met wien dit contract gesloten werd, namelijk Abdulkarim To Baroewe, na zijn dood genaamd Matinrowe ri Limpomadjang, overleed in 1880, en werd door zijn oudtante Opoe Anronggoeroe opgevolgd. Deze vorstin die zeer rechtschapen en Gouvernementsgezind was en die reeds voor haar optreden alle handelaren in bescherming nam, regeerde slechts drie jaren en werd na haar overlijden (1883) genaamd Matinrowe ri Tamaloeloe.

Op haar volgde de tegenwoordige vorst Iskander Aroe Larompong, met wien op den 15den September 1887 het laatste contract gesloten werd.

Tot zoo ver de geschiedenis van Loehoe, voor zooveel die uit officieele bescheiden kan worden geput. Meerdere bijzonderheden zijn niet bekend.

Ik voeg hierbij nog een relaas omtrent de oudste geschiedenis van Loehoe, zooals die in oud Boegineesch beschreven is in de Lagaligo-gedichten, en zooals die door den heer Matthes zijn weergegeven.

Volgens bedoelde gedichten, aldus genoemd naar zekeren Lagaligo, één der daarin voorkomende helden, begint de geschiedenis van Loehoe met de verschijning van zekeren Batara Goeroe, die uit den hemel is gedaald.

Deze Batara Goeroe is de oudste zoon van den oppergod des hemels To Palanrowe (de schepper), ook genaamd To Patotowe (de beschikker van 's menschen lot) en van Datoe Palinge-e (de schepster), en op aarde nedergedaald op verlangen van alle vorsten en vorstinnen van den hemel en de onderwereld, die — na een groote familieraad, belegd door den oppergod des hemels, en waarbij het warm toeging — hadden besloten om Batara Goeroe te zenden om de aarde, die toen nog een chaos was, in een voor menschen bewoonbaar oord te herscheppen.

Daar echter Batara Goeroe niet buiten gezellig verkeer kon blijven, maar vooral ook omdat hij die aarde tevens met

menschen bevolken moest werd er verder bepaald dat zijn moeders tweelingbroeder, de oppergod van de onderwereld met name Goeroe ri Säläng en diens echtgenoot Patotowe's tweelingzuster, met name Sinaoc-todja (d. i. die door het water overschaduwd wordt), hunne dochter We-njili-timo Tampo-ë ri boesa empang (d. i. de uit het schuim der golven opgekomene) naar de aarde zouden zenden om daar nevens vijf andere prinsessen uit de onderwereld als eerste en voornaamste vrouw in het huwelijk te treden met Batara Goeroe.

Batara Goeroe daalde daarop in een bamboe langs den regenboog met zijn gevolg op aarde neder, terwijl We-njilitimo met haren stoet uit de golven der zee oprees, en door Batara Goeroe met opene armen ontvangen werd.

Het oord waar die ontmoeting plaats had, was Loehoe, destijds genaamd Warä, vanwaar zich de beschaving verder over Celebes, en zelfs daar buiten, verspreidde.

Onder de vrouwen, die Batara Goeroe kinderen baarden, behoorde in de eerste plaats zekere We Saoeriwoe.

Deze beviel van een dochter, waaraan men den naam van Sangiang Säri gaf. Dit meisje kwam reeds zeven dagen na de geboorte te overlijden, doch uit haar asch verrees het voor den inlander zoo onmisbaar, ja door sommigen zelfs als heilig beschouwde rijstgewas (Sangiang Säri).

Nadat Batara Goeroe ook bij andere vrouwen kinderen bekomen had, werd eindelijk We-njili-timo insgelijks zwanger en baarde hem Batara Lattoe.

Uit den echt van Batara Lattoe met We Opoe Sängäng, werd een tweelingpaar geboren, bestaande in een jongen name Sawerigading en een meisje met name We Tanrijabeng.

Vervolgens keerde Batara Goeroe vergezeld van We-Njilitimo en al zijne andere vrouwen, maar den hemel terug, om daar voor goed te blijven. De kinderen bleven alleen op aarde achter.

Van Sawerigading vindt men in de Lagaligo gedichten eene menigte tochten over de aarde, ja zelfs naar den hemel en de onderwereld vermeld.

Hij bezoeht alle landstreken van Celebes tot zelfs de baai van Palos (Soenrä), terwijl zijn reizen buiten Celebes zich uitstrekten tot Ternate, Bima, Madjapahit (Java), ja zelfs tot Käling (Kling, de kust van Coromandel), met welke landen hij oorlog voerde of door huwelijken aldaar gezag verwierf.

Uit een huwelijk van Sawerigading met We Tjoedaï werd Lagaligo, de held naar wien het gedicht genoemd is, geboren.

Van diens lotgevallen vindt men insgelijks in het gedicht eene uitvoerige beschrijving.

Toen We Tjoedaï later geen lust had om naar de onderwereld af te dalen, en Goeroe ri Säläng toch verlangde, dat zijn achterkleinzoon Sawerigading den troon van Todjatodja of de onderwereld, beklimmen zou, deden de goden der onderwereld het schip van Sawerigading in den afgrond verzinken, terwijl hij met We Tjoedaï op reis was naar Tjina, het tegenwoordige Wadjoreesche landschap Pamana. Sawerigading en We Tjoedaï in de onderwereld aangekomen, vervingen den hoogbejaarden Goeroe ri Säläng met diens vrouw in de regeering.

Sawerigading's zuster We Tanrijabeng en haar man Rämäng ri langi (de wolken des hemels) bestegen daarentegen den troon des hemels, waarop tot dus verre Patotowe en Palinge-é gezeten waren.

Daarop verdwenen de vorsten en vorstinnen allen van de aarde, hetzij zij hemelwaarts opstegen, of in den afgrond wegzonken.

We Tanrijabeng baarde een zoon genaamd Salinroenglangi of Läte-paräpa (de bliksem).

We Tjoedaï beviel ook in de onderwereld van eene dochter met name Simpoeroe-todja.

Läte-paräpa trouwde in de onderwereld met Simpoeroetodja.

Nadat het huwelijk voltrokken was, rees het paar omhoog naar de wereld om daar over Loehoe te regeren.

Als Simpoeroe-todja in Loehoe bevallen was van een zoon,

steeg Lâte-parâpa ten hemel om van zijne moeder We Tanrijabeng eene wieg te vragen voor het kind.

Bij die gelegenheid vernam hij van zijne moeder, dat over zeven dagen de regenboog opgetrokken zou worden, zoodat de menschen dan niet meer, gelijk tot dus verre het geval was, gedurig heen en weer naar den hemel konden gaan. Ook de toegang van de aarde tot de onderwereld zou dan gesloten zijn. Tusschen hemel en onderwereld zou echter gemeenschap blijven bestaan.

Lâte-parâpa deelde dit mede aan zijne vrouw Simpoeroe todja; die toen niet op aarde wilde blijven. Zij keerde naar de onderwereld terug.

En zoo waren er geene goden en godinnen meer op aarde.

Daarna bleef men in Loehoe en elders op Zuid-Celebes een tijd lang zonder vorstelijk bestuur; want men achtte aldaar in oude tijden goddelijke afkomst, die zich door bloed zoo wit als het sap van den *tâkoe* boom openbaarde, als een eerst vereischte voor de vorstelijke waardigheid.

Gelukkig verbeeldde men zich in Loehoe weder een vorst gevonden te hebben, die uit den hemel op aarde was nedergedaald en den naam droeg van Simpoeroesija.

Deze trad in den echt met Patijang djala en uit dit huwelijk werd geboren Anakadji.

Toen Anakadji den mannelijken leeftijd bereikt had, huwde hij met zekere We Tappotjina, de dochter van Sâlama-lama, een vorst van Mantjapaï, die insgelijks van hemelsche afkomst was.

Bij dit Mantjapaï denkt men onwillekeurig aan het land, dat op Java bekend stond onder den naam van Madjapait. Echter had men volgens den inlander ook een Mantjapaï in Bone, dicht bij Patiro, en een Mantjapaë in Wadjo tusschen Paria en Tana sitolo.

Nadat het huwelijk tusschen Anakadji en We Tjappotjina voltrokken was, keerde het jeugdig paar naar Loehoe terug en kreeg We Tjappotjina bij haar vertrek van haar moeder

een pakje uitstekende doepa of wierook, een potje welriekende olie en een kluwen geel geverfde zijde.

Als We Tjappotjina in Lochoe bevallen was van eene dochter, met name We Matánga Empong, en het kind op zekeren dag erg huilde, zong de grootmoeder van vaderszijde een lied, waarin spottenderwijze gezinspeeld werd op dit geschenk van We Tjappotjina's moeder.

We Tjappotjina achtte zich hierdoor beledigd. Zij brandde onmiddelijk van de genrige doepa, en nadat zij den zijden draad uit elkander getrokken en met olie besmeerd had, begaf zij zich daarover, als over een brug, naar Mantjapaï.

Toen nu haar man haar overal zocht, vernam hij van zijne moeder, dat de zoo teer beminde echtgenoote naar Mantjapaï de wijk genomen had. Anakadji spoedde zich derwaarts, en wist haar na veel moeite te bewegen, dat zij met hem naar Lochoe terugkeerde. Bij deze gelegenheid werd het jeugdig paar met geschenken van allerlei aard, vooral in landerijen bestaande, als overladen.

Nauwelijks had de dochter van Anakadji en We Tjappotjina met name We Matánga Empong, den huwbaren leeftijd bereikt, of zij trad in den echt met zekeren Poentjang koeli, een bewoner der onderwereld. Uit dat huwelijk werden twee kinderen geboren, een jongen en een meisje. De eerste bekwam den naam van La Malala, de tweede van Dolaija. Toen die Dolaija door een boozen geest toegesproken werd, begreep de vader, dat het zaak was, haar onmiddelijk naar de onderwereld te laten verhuizen. La Malala dit vernemende, wilde zijn zusje gaarne derwaarts volgen, en verzocht daarom, voortdurend al drijvende, om naar de rivier te mogen gaan, ten einde daar een bad te nemen.

Doch de eigenlijke bedoeling was slechts om zich daar naar de onderwereld te laten nederdalen.

De moeder dit begrijpende, stelde hem dagelijks thuis in de gelegenheid, om een bad te nemen, doch eindelijk gaf zij aan het verlangen van haar zoon toe. En nu daalde hij met toestemming des vaders in de onderwereld neder,

doch men liet hem, na verloop van negen dagen naar Loehoe wederkeeren.

Om hem echter tegen de booze geesten te beschermen, gaven zijn grootouders in de onderwereld hem een menigte *padoeka setang's* of duivelverdrijvers mede, zooals de *tjoerigo*, de *anabatjing*, de *lae-lae*, de *soedjikama* en de *patangarang*, allen nog heden bij de vorsten en bisoe's in gebruik.

En zoo kwamen dan volgens den Inlander, de padoeka setang's het eerst op aarde.

Behalve de bovengenoemde was er ook nog een soort van pot, genaamd *dapo batbonga*, welke aan de zorg van zekere We Dämnikoro toevertrouwd was. En terwijl de andere dames, nadat zij ieder den aan hare zorg toevertrouwden schat overgebracht hadden, wederom huiswaarts keerden, bleef We Dämnikoro, bevreesd als zij was, dat die pot soms breken mocht, op aarde achter. Ook legde zij in Loehoe een tuin aan, dien zij met bloemen beplantte.

Van den hierboven genoemden Anakadji stammen nu alle latere vorsten van Loehoe af, van welke slechts bekend zijn:

Moehamad Wali Mohiridin Matinrowe ri Waré (14e vorst);

Abdullah Mohidin, Matinrowe ri Malangke (15e vorst);

Achmad Nasiroedin Matinrowe ri Gowa (16e vorst);

Sultan Moehamad Mohidin Matinrowe ri Tompotikka (17e vorst);

Sultan Moehamad Matinrowe ri Langkanana (18e vorst);

Batara Todja Matinrowe ri Tippoelowe, tevens vorstin van Boni, 1715-1748 (19e vorstin);

Batara Toengka Fatima Matinrowe ri Patiro, 1749-1756 (20e vorstin);

La Tanrileleang Maesa Mahatoedin Matinrowe ri Soreang, 1757 (21e vorst);

. . . . . Matinrowe ri Kaloekobodowa, (22e vorst);

La Tanrileleang Maesa Mahatoedin Matinrowe ri Soreang, (23e vorst),

La Tanripappang Sultan Abdullah Matinrowe ri Sabamparoe, 1809 (24e vorst);

We Tanrijawaroe Matinrowe ri Palopo, 1810-1826 (25e vorstin);

Laodanriwoe Ande Baroe, (26e vorst);

Abdulkarim To Baroewe Matinrowe ri Limpomadjang, overleden in 1880 (27e vorst);

Opoe Anrong Goeroe Matinrowe ri Tamaloeloe, 1800-1883 (28e vorstin);

en Iskander Aroe Larompong, 1883-1888 (29e vorst).

Wat nu de Toradja's betreft, ook deze beweren dat hunne voorouders uit zee zijn komen aandrijven, te weten zekere Tamaboesa ri lembong (die op het schuim der baren is komen aandrijven), die in een bamboe op de Toradja'sche kust werd geworpen, in de tijden toen nog maar de toppen der hooge bergen van de Toradja landen zichtbaar waren en al het overige land nog onder water stond.

Deze Tomaboesa ri lembong was ook de eerste Toradja-sche vorst, van wien alle Toradja'sche volken zouden afstammen.

Later zijn de Toradja's successievelijk naar de lager gelegen streken afgezakt, telkens wanneer het zichtbare land toenam, totdat zij eindelijk zich over geheel Celebes hebben verspreid.

Makasar, 14 *Juli* 1888.

alope, 1810-1826 (25e vor-

vorst);

we ri Limpomadjang, over-

e ri Tamaloeloe, 1800.

83-1888 (29e vorst).

deze beweren dat hunne

drijven, te weten zekere

schuim der baren is ko-

e op de Toradja'sche kust

nog maar de toppen der

n zichtbaar waren en al

stond.

s ook de eerste Toradja-

he volken zouden afstam-

tijk naar de lager gelegen

t zichtbare land toenam,

Celebes hebben verspreid.

PERPUSTAKAAN NASIONAL

PERPUSTAKAAN NASIONAL

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

PERPUSTAKAAN NASIONAL
KATALOG DALAM TERBITAN

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

